

Česká zemědělská univerzita v Praze

Provozně ekonomická fakulta

Katedra humanitních věd

Bakalářská práce

Udržitelný rozvoj jako filozofický problém

Sonja Papičová

© 2015 ČZU v Praze

ČESKÁ ZEMĚDĚLSKÁ UNIVERZITA V PRAZE

Katedra humanitních věd

Provozně ekonomická fakulta

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Sonja Papičová

Veřejná správa a regionální rozvoj

Název práce

Udržitelný rozvoj jako filosofický problém

Název anglicky

Sustainable Development as a Philosophical Problem

Cíle práce

Cílem této práce je definovat pojem udržitelný rozvoj a v rámci toho představit, konkrétněji porovnat přístupy vybraných autorů na dané téma.

Metodika

Při zpracování bakalářské práce jsem vycházela z doporučené literatury, relevantní pro dané téma. V první části práce jsem zpracovala teoretická východiska daného tématu a v druhé, vlastní výzkumné části jsem uplatnila metodu kritické práce s texty konkrétních autorů.

Doporučený rozsah práce

30 – 40 stran

Klíčová slova

udržitelný rozvoj, životní prostředí, ekologická etika, odpovědnost

Doporučené zdroje informací

KELLER, Jan. Až na dno blahobytu. 3.vyd. Praha: Earthsave CZ, 1993. ISBN 80-903085-7-0

KOHÁK, Erazim. Zelená svatozář. 3. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 1998. ISBN 978-80-85850-86-4

MOLDAN, Bedřich. Podmaněná planeta. 1.vyd. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2009. ISBN 978-80-246-1580-6

Předběžný termín obhajoby

2015/06 (červen)

Vedoucí práce

Mgr. Jan Brabec, Ph.D.

Elektronicky schváleno dne 12. 11. 2014

doc. PhDr. Michal Lošťák, Ph.D.

Vedoucí katedry

Elektronicky schváleno dne 13. 11. 2014

Ing. Martin Pelikán, Ph.D.

Děkan

V Praze dne 13. 03. 2015

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že svou bakalářskou práci "Udržitelný rozvoj jako filozofický problém" jsem vypracovala samostatně pod vedením vedoucího bakalářské práce a s použitím odborné literatury a dalších informačních zdrojů, které jsou citovány v práci a uvedeny v seznamu literatury na konci práce. Jako autorka uvedené bakalářské práce dále prohlašuji, že jsem v souvislosti s jejím vytvořením neporušila autorská práva třetích osob.

V Praze dne 16. března 2015

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala panu Mgr. Janu Brabcovi, Ph.D za odborné vedení práce, doporučení relevantní literatury a vstřícný přístup. Dále bych chtěla poděkovat své rodině, která mne v celém průběhu bakalářského studia, tedy i při zpracovávání této práce neúnavně podporovala.

Udržitelný rozvoj jako filozofický problém

Sustainable Development as a Philosophical Problem

Souhrn

Tato bakalářská práce se ve své první části snaží přiblížit samotný pojem udržitelný rozvoj, představuje několik definicí tohoto pojmu, detailněji je rozebírá a dále se zabývá historií, v jejímž rámci se problematika udržitelnosti dostávala do povědomí lidí, s poukázáním na několik závažných globálních problémů spojených s daným tématem. Dále se pak práce věnuje pojmům ekologická etika a konzumerismus, které jsou nedílnou součástí problematiky udržitelného rozvoje. Ve druhé části je práce konkrétnější, představuje myšlenky vybraných autorů (filozofů) na téma udržitelného rozvoje, konkrétně na globální oteplování, zamýšlí se nad nimi a porovnává je.

Summary

In the first part this bachelor thesis tries to introduce the term of sustainable development itself, it introduces a few definitions of this term, analyses them in more detail and then deals with the history in the context of which the issue of sustainable development has got into awareness of people, with pointing out a few serious global problems related to the theme. Also the thesis deals with the terms of ecological ethics and consumerism that are an integral part of the issue of sustainable development. In the second part the thesis is more specific, it introduces ideas of selected authors on the theme of sustainable development, more specifically global warming contemplates them and compares them.

Klíčová slova: Udržitelný rozvoj, životní prostředí, ekologická etika, odpovědnost, konzumerismus, globální oteplování

Keywords: Sustainable development, environment, ecological ethics, responsibility, consumerism, global warming

Obsah

1	Úvod.....	8
2	Cíl práce a metodika	9
3	Člověk a příroda.....	6
3.1	Vývoj vlivu člověka na životní prostředí a přírodu	6
3.2	Ekologické problémy	8
3.3	Hlavní příčiny ekologických problémů	10
4	Udržitelný rozvoj	12
4.1	Udržitelný rozvoj jako myšlenka a její historický vývoj	12
4.2	Definice pojmu udržitelný rozvoj	15
4.3	Základní pilíře udržitelného rozvoje.....	17
4.3.1	Ekonomický pilíř	17
4.3.2	Sociální pilíř.....	18
4.3.3	Environmentální pilíř.....	18
4.4	Teoretická charakteristika udržitelného rozvoje.....	19
4.5	Trvale udržitelný rozvoj v praxi	22
5	Ekologická etika proti konzumerismu	23
5.1	Antropocentrismus.....	24
5.2	Neantropocentrické přístupy	24
5.3	Konzumerismus	29
6	TUR a hrozba globálního oteplování.....	31
6.1	Klimatické změny – důsledek lidské činnosti nebo běžný cyklus naší planety...31	
6.1.1	Dlouhá cesta k dohodě.....	32
6.1.2	Pátá hodnotící zpráva IPCC.....	33
6.2	Globální oteplování – kdo za to může	35
6.2.1	Hlavní proud	35
6.2.2	Proti proudu	38
6.3	Dopady globálního oteplování a možnosti jejich zmírnění	44
6.3.1	Hrozba žádá opatření	44
6.3.2	Hrozba hrozbou není.....	46
6.3.3	(Ne)objektivní média	49
6.4	Souhrn – Čas se krátí, výsledky se nedostavují	51
7	Závěr.....	55
8	Seznam použitých zdrojů.....	56
8.1	Citovaná literatura.....	56
8.2	Citované internetové zdroje.....	57

1 Úvod

Vzbudit zájem o širší ekologickou osvětu a vyvolat pochybnosti čtenáře o smyslu lidské existence na Zemi občas dokáže i obyčejná populární literatura.

Knížka rakouského novináře a autora literatury faktu Viktora Farkase *Neviditelné fronty*, v níž se kromě dalších ne příliš populárních témat zmiňuje o „*smrtonosném šílenství Homo sapiens*“, ve mně vzbudila zájem o problematiku udržitelného rozvoje, a proto jsem se tomuto tématu rozhodla věnovat ve své bakalářské práci.

„*Kdyby každý obyvatel třetího světa dostal na týden svou roli toaletního papíru, byla by Země bez lesů.*“ (FARKAS, 2013)

„*Kdyby měl každý Ind svou chladničku, bylo by po zemské atmosféře veta už dnes.*“ (FARKAS, 2013)

Jsem si vědoma, že tato katastrofická tvrzení nejsou vědecky podložena a že se můžou zdát přitažena za vlasy, ale: co kdyby? Můžeme mávnout rukou nad katastrofickými scénáři, odmítnout podobné provokativní řádky číst, ale jedno je jisté a jakákoliv ignorance z naší strany to nezmění: téma udržitelného rozvoje je každým dnem naléhavější. Jako lidstvo jsme dnes natolik početní a natolik nároční, že vyvstává otázka, co vůbec zanecháme příštím generacím. Jaký jim umožníme život, pokud nesnížíme své vlastní nároky a nezačneme se chovat šetrně, zodpovědně a udržitelně?

Stali se z nás v průběhu desítek a stovek let mocní „páni zeměkoule“, začali jsme vnímat mimolidský svět - přírodu jako pouhý zdroj surovin k uspokojování našich stále se zvyšujících potřeb a podle toho se k ní i chovali. Masívní kácení lesů, hubení živočišných druhů, znečišťování ovzduší emisemi – to jsou jen některé z mnoha důkazů tohoto nadřazeného postoje, který jsme jako lidstvo zaujali. Konzumujeme a spotřebováváme v míře, která daleko převyšuje schopnost Země regenerovat.

Je jen na nás, jestli se k tomuto problému postavíme čelem, přijmeme svou zodpovědnost a pokusíme se něco změnit, nebo zavřeme oči a budeme žít dál, jak jsme zvyklí, protože – koneckonců – naše generace by se ještě mohla vyhnout těm nejhorším následkům a co bude po nás, to už nás tolik zajímat nemusí.

2 Cíl práce a metodika

Cílem mé bakalářské práce je v první části představit pojem udržitelný rozvoj jako nezbytnou změnu vztahu člověka k přírodě. V druhé části se s použitím relevantní literatury snažím nabízet různé pohledy vybraných autorů na danou tematiku, kriticky se nad jejich názory zamýšlet a porovnávat je. Na základě toho pak budu hledat odpověď na otázku, jestli stávající koncepce udržitelného rozvoje mají reálnou budoucnost nebo jejich naplnění zůstane jen nedosažitelným přáním osvícené lidské společnosti.

Při zpracování této práce jsem ke shromažďování teoretických východisek k zadanému tématu zvolila metodu výběrové literární rešerše z relevantní literatury, zaměřenou na tematiku trvale udržitelného rozvoje. Následně jsem používala metodu kritické analýzy a komparaci textů vybraných autorů a metodu syntézy předložených informací při formulování patřičných závěrů.

3 Člověk a příroda

„Humankind has not woven the web of life. We are but one thread within it. Whatever we do to the web, we do to ourselves. All things are bound together. All things connect.”
(CollectiveEvolution)

Výše uvedený citát, jenž říká, že lidský druh je pouze jedním vláknem v síti života a že cokoliv pácháme na této síti, pácháme i na sobě, není výplodem žádného známého filozofa ani ekologa, byl vysloven před téměř 200 lety indiánským náčelníkem Chief Seattlem (1786-1866). Jeho slova z relativně dávné minulosti nabývají plného významu až v současné době, kdy lidstvo svými zásahy do přírody přesahuje schopnost biosféry udržovat vhodné prostředí pro život lidského druhu a ničí planetu Zemi jako zatím jediný ekosystém, v němž je schopno přežít.

3.1 Vývoj vlivu člověka na životní prostředí a přírodu

Složky živé přírody po miliony let utvářely podmínky stabilního životního prostředí a vytvářely nejrůznější formy vzájemných vztahů. Na Zemi bylo vytvořeno relativně stabilní prostředí včetně klimatu a složení atmosféry, úrodné půdy, koloběhu živin atd. Toto prostředí se stalo kolébkou vzniku člověka a až do současné doby vytváří podmínky pro stávající formy života lidské společnosti.

Člověk dnešního typu se díky evolučním procesům objevil na Zemi před 40 až 50 tisíci lety. Lidstvo bylo od počátku svých dějin ve styku s přírodou – žilo v jejím rámci, využívalo jejích zdrojů a svou činností ji, byť z počátku jen v malé míře, narušovalo. Příroda prvotnímu člověku poskytovala příbytek, obživu, ale také ošacení a relativně bezpečné prostředí pro vývoj. Původní lidé žili v malých skupinkách a živili se lovem a sběrem – tento vztah přírodu příliš nezatěžoval a nenarušoval její rovnováhu.

První výraznější zásahy do ekosystému přicházejí v době starověku, kdy se setkáváme s člověkem – zemědělcem. S tímto způsobem života je spojena i těžba dřeva, tedy kácení lesů a odlesňování jednotlivých oblastí. Změna se dotýká i různých živočišných druhů, které jsou stále mocnějšími lidmi hubeny.

Ve středověku se již kromě stále se rozvíjejícího zemědělství objevuje také řemeslnictví spojené se zakládáním měst. Obyvatel přibývá, avšak jejich množství je zároveň redukováno epidemiemi a válkami.

Zásadní změna přichází v novověku, konkrétně v 18. století – s průmyslovou revolucí. Lidé začínají ve velké míře využívat přírodní zdroje, znečišťují ovzduší průmyslovými odpady, kácení lesy ve velkém, čímž nejen že přispívají k odlesňování a desertifikaci, ale také hubí mnoho druhů organismů, čímž snižují druhovou pestrost, biodiverzitu. Dochází k rychlému nárůstu lidské populace, která se z necelé miliardy lidí (před průmyslovou revolucí) zvýšila na dnešních více než 7 miliard.

Přírodní rovnováha začíná být touto skutečností výrazně narušována. Ohromný nárůst populace, která je stále náročnější na spotřebu, zasahuje do přírodních poměrů a je hrozbou jejich nenávratného poškození. Člověk se chová jako by nebyl součástí přírody, naopak se jako dominantní faktor svou činností staví proti přírodě, bez které by objektivně ani nebyl schopen žít.

Období od průmyslové revoluce je obdobím zdánlivé dominance člověka nad přírodou. Bedřich Moldan pro toto období používá termín „antropocén“ (MOLDAN, 2009), který navrhli atmosféričtí chemici z chemického ústavu Maxe Plancka v Míšni Paul J. Crutzen a E. Stoermer pro období, kdy se lidské aktivity stávají jednou z velkých globálních sil.¹ Až v období antropocénu se začínají objevovat ekologické problémy narušením rovnováhy v přírodě, a to v lokálním, regionálním, ale i globálním měřítku. Do průmyslové revoluce byl vliv člověka na přírodu víceméně snesitelný, svou činností lidská společnost zasahovala půdy, lesy a upravovala krajinu dle svých potřeb. Tímto počínáním ale vznikaly ekologické škody spíše lokálního charakteru, s nimiž se příroda dokázala vypořádat. Lidstvo se rozvíjelo, ale tento rozvoj byl z celkového hlediska udržitelný. Období antropocénu je bohužel obdobím takového lidského rozvoje, které se časem stává neudržitelným, protože škody, které páchá lidstvo na přírodě, se stávají globálními a mnohdy i nevratnými. Dochází k plošné devastaci krajiny a k neúměrnému vyčerpávání neobnovitelných fosilních zdrojů. Ohroženo je životní prostředí, a to ve všech jeho

¹ Paul J. Crutzen a Eugene F. Stoermer sepsali článek s názvem *The “Anthropocene”* do časopisu *Global Change Newsletter* z roku 2000 (IGBP NEWSLETTER 41)
Online dostupný na webu www.igbp.net

složkách, které zajišťují podmínky pro existenci života na Zemi. Tímto je ohrožena i existence lidské civilizace jako celku. Z historie jsou známy příklady zániku určitých civilizací, ale ty vždy měly jen regionální charakter. Osudným se jim stal kolaps jejich prostředí, vydrancování půdy, likvidace lesů a následná eroze půdy, což v konečném důsledku vedlo k nemožnosti zajistit si základní podmínky k životu. Moldan jako příklady takových lokálních zániků lidské civilizace uvádí například Mayskou říši nebo Sumery. (MOLDAN, 2009)

V současnosti nám ale hrozí ekologická krize globálního charakteru a povinností naší i budoucích generací je najít způsob, jak udržitelně hospodařit s přírodními zdroji.

3.2 Ekologické problémy

„Jak je vůbec možné, že mechanismy pudu sebezáchovy, které v individuálních případech působí vcelku spolehlivě, v případě lidstva jako celku žalostně selhávají?“ (KELLER, 2005)

Příroda až do období antropocénu byla schopná neutralizovat nebo alespoň zmírnit důsledky lidské činnosti. Toto období je však minulostí, protože lidstvu se podařilo narušit přírodní rovnováhu svou činností do té míry, že regenerační schopnosti přírody již nestačí.

„Země a veškerý život na ní je jeden velký živý organismus.“ (LOVELOCK, 1993)
Tento organismus anglický environmentalista a futurolog James Lovelock pojmenoval *Gaia* a vyjádřil myšlenku, že se Gaia stará o udržování přírodní rovnováhy, která podmiňuje pokračování jejího života. Dnes je však lidstvo schopné svými činnostmi souši, moře i ovzduší ovlivnit natolik, že Gaiu z rovnováhy vyvádí.

Hlavní ekologické problémy vymezila už před více než čtyřiceti lety (roku 1972) Konference OSN ve Stockholmu, která vycházela z vědomí globální povahy ohrožení životního prostředí přesahující hranice jednotlivých států. Za největší ekologické hrozby označila:

- nadměrné čerpání neobnovitelných ale i obnovitelných zdrojů (živé organismy, voda, půda)

- poškození půdy, jako např. eroze půdy, vysoušení povrchové vrstvy, v některých oblastech až postupná přeměna na poušť, zároveň je půda zasolována v důsledku přehnaného zavlažování, čímž je rozměňována humusová složka – takové hospodaření má pak katastrofické následky pro produkci potravin; získávání půdy např. kácením deštných pralesů vede ke vzniku další ekologické katastrofy
- narušení životodárných planetárních systémů, jako např. hydrologického cyklu, stratosférické ozónové vrstvy, klimatického systému atmosféry a oceánu
- globální problémy spojené s atmosférou: skleníkový efekt, narušení ozónové vrstvy a znečištění ovzduší
- nebezpečné odpady plynné (emise), tekuté (odpadní vody) a tuhé (toxické, radioaktivní a jiné odpady) přesahující únosnou míru
- globální ohrožení biodiverzity - genetické základny jednotlivých druhů rostlin a živočichů, počtu druhů i rozmanitosti ekosystémů

Od stockholmské konference uběhlo téměř půl století, ale lidstvu se nepodařilo zastavit nebo alespoň výrazně zmírnit procesy, které neodvratně vedou ke kolapsu planety. Díky rostoucí spotřebě a využitím nejmodernějších technologií dochází ke stále rychlejšímu a prakticky nevratnému čerpání neobnovitelných přírodních zdrojů, kterým hrozí konečné vyčerpání v řádu několika desítek let. Znečišťování ovzduší, které má za následek změny klimatu a narušování ochranné ozónové vrstvy se podařilo zmírnit jen v lokálním, nikoliv globálním měřítku. Koncentrace oxidu uhličitého v atmosféře vzrostla za poslední dvě století o celou třetinu a roční nárůst dosahuje 1,2 – 2 ppm.²

Ve velké části světa (Afrika, Jižní Amerika, Asie) pokračuje ničení lesů spojené s desertifikací půdy. Změny krajiny, které jsou následkem lidské činnosti, už jsou pozorovatelné i z vesmíru. Nadměrná produkce odpadů, i navzdory populárnímu třídění, neúměrně zatěžuje životní prostředí a vede k znečištění půdy, tekoucích i podzemních vod

² *Parts per million* (z angličtiny), výraz pro jednu miliontinu celku; jde o poměr počtu molekul plynu k celkovému počtu molekul suchého vzduchu

a ovzduší. Pokročilé znečišťování vodních toků a těles je vážnou hrozbou pro lidstvo, které využívá pro své potřeby už teď asi 50 % všech zdrojů vody. V souvislosti s vymíráním živočišných druhů (každoročně vyhyne až 10 tisíc druhů) a urychlované migraci invazních druhů se začíná hovořit jako o „šestém velkém vymírání“ planety.³

Ohrožení biosféry a geosféry ještě stále probíhá v lokálním, regionálním i globálním rozměru a důsledky bohužel mohou být nenapravitelné.

Ekologické problémy, s nimiž se potýká naše planeta, už dosáhly takové úrovně, že se čím dál častěji začíná používat termín ekologická krize. Ekologickou krizi definoval I. Míchal jako „*situaci, v níž se adaptační schopnosti živého systému přibližují dosažitelným mezím; homeostatické pole je vlivem stresového faktoru (faktorů) překročeno v takové míře, že se systém ve stadiu rezistence blíží ke stadiu vyčerpání.*“ (MÍCHAL, 1994) Filozof Rudolf Kolářský ve své knize *Filosofický význam současné ekologické krize* definuje pojem ekologická krize jako „*historickou situaci, v níž civilizace ohrožuje sama sebe tím, že pustoší Zemi.*“ (KOLÁŘSKÝ, 2011) Kolářský říká, že ekologických krizí bylo již v dějinách lidstva více, ta současná se od nich však liší tím, že má globální charakter a může tak být poslední krizí lidstva vůbec. (KOLÁŘSKÝ, 2011)

3.3 Hlavní příčiny ekologických problémů

Příčin ekologických problémů a současné ekologické krize je víc a jsou mezi sebou úzce provázány.

Nadměrný růst průmyslové výroby umožněný exploatací fosilních paliv od 2. poloviny 18. století můžeme označit za základ nynější ekologické krize. Zvyšuje se spotřeba přírodních zdrojů i zdrojů energie a zvětšují se také zásahy do krajiny. Děje se tak například odlesňováním pro účel zvětšení zemědělské půdy, zavlažováním či budováním přehrad, ale také výstavbou rozsáhlé dopravní infrastruktury.

„Využití energie uhlí, ropy a plynu přineslo snad vůbec nejradikálnější změnu ve vztahu lidí a přírody, protože neobyčejně znásobilo lidské síly.“ (MOLDAN, 2009)

³ Pojem “šesté velké vymírání” (anglicky *sixth mass extinction*) je použit v článku *Defaunation in the Anthropocene* ze *Science Magazine*, online dostupný na webu www.sciencemag.org

Dochází ke změně způsobu života obyvatelstva ve většině států světa. Velká většina populace pracující na venkově v zemědělství se stěhuje za průmyslem a obchodem rozvíjejícím se v městech, čímž roste míra urbanizace. Rozvoj vědy a techniky a rychlý růst ekonomiky vede ke zvýšení životní úrovně většiny obyvatel Evropy, Severní Ameriky i mnoha jiných oblastí. Dostatečná produkce potravin a zkvalitnění zdravotní péče, zejména zlepšení hygieny přirozeně vede k populační explozi. Objevy antibiotik a dalších moderních léků prodloužily průměrnou délku života a výrazně snížily dětskou úmrtnost. S nárůstem populace se rychle rozvíjí i urbanizace a vznikají velká města a aglomerace.

Lidská populace, která před průmyslovou revolucí činila necelou jednu miliardu obyvatel, se za zhruba 200 let více než sedmizásobila. Růst obyvatelstva Země jen za 20. století byl ohromný: z 1,5 miliardy v roce 1900 na 5 miliard roku 1987. Nejrychleji roste počet obyvatel v nejhudších zemích světa v Africe, Asii, Jižní Americe, což jen zvětšuje problémy, se kterými se lidstvo v současnosti potýká. V Evropě byl nejrychlejší růst obyvatelstva zaznamenán koncem 19. století, současně se počet lidí ročně zvyšuje už jen o 0,1 % a brzy začne klesat. Počet lidí na planetě se bude dál zvyšovat, ale nárůst bude naštěstí čím dál menší. Podle odhadů OSN dosáhne růst světově populace v roce 2050 počtu 9,6 miliard (Aktuálně.cz, 2013) a dál se bude pomaleji zvyšovat na 10 – 11 miliard. Poté by měl růst výhledově klesat. Úměrně nárůstu lidské populace rostou i nároky na uspokojení jejich základních potřeb. Zatím se dařilo přibývajícím obyvatelstvom světa uživit, ale ani zemědělství není nekonečné a vyvstává proto otázka, jak dlouho bude této stále se zvyšující poptávce po potravinách stačit.

I samotné potřeby lidské populace se časem mění. Lidstvo, a zejména pak jeho bohatší část, má čím dál větší nároky. Tzv. americko – evropský způsob života závislý na konzumní společnosti se bohužel stává vzorem života pro celkové lidstvo. Podle J. Kellera je konzumerismus v průmyslových společnostech nejdůležitější formou vlastnění. Lidé jsou podvědomě přesvědčováni, že když budou konzumovat stále víc, dostaví se pocit štěstí. Stejně tak jim je reklamami podsouváno, že statky, které současně spotřebovávají, je nutno zaměnit za statky nové, lepší. Tímto pomíjivým užíváním a brzkou výměnou statků se vytváří bezvýchodný koloběh spotřebního nakupování. (KELLER, 2005)

Obyvatelstvo bohatých států, pro které se v literatuře užívá název státy „Severu“ a které činí jen 20 % světově populace, spotřebovává zhruba 80 % všech zdrojů surovin

a energie. Taková spotřeba má za následek nadměrné čerpání neobnovitelných zdrojů, neúměrné znečištění ovzduší, půdy a vod a také čím dál větší produkci špatně recyklovatelných odpadů. Na druhou stranu většina obyvatel chudších států s označením státy „Jihu“ žije v chudobě a ve snaze sehnat obživu pak devastuje krajinu a ničí životní prostředí. Jejich snaha o dosažení lepší životní úrovně je pochopitelná, ale jestli se tohoto cíle budou snažit dosáhnout stejným způsobem jako obyvatelé „Severu“, znásobí se tím hrozba ekologické krize naší planety.

Cesta ke změně lidské společnosti od současné konzumní, která přináší degradaci hodnot, k uvážlivé společnosti s životním stylem odpovídajícím ekologickým možnostem planety, bude dlouhá a nesnadná, avšak nezbytná.

„Pouze dobrovolná prostota – tedy vědomé a soustavné snižování materiální nadspotřeby – je zjevně jedinou strategií, která je schopna zajistit dlouhodobé přežití lidstva i přírody.“ (KOHÁK, 2000)

4 Udržitelný rozvoj

4.1 Udržitelný rozvoj jako myšlenka a její historický vývoj

Na konci 18. století představuje britský ekonom T. R. Malthus svou tezi o populaci, v níž říká, že růst populace i růst potravinových zdrojů musí být udržovány v rovnováze. (MALTHUS, 2002) Již tyto myšlenky můžeme považovat za jakési předchůdce v problematice udržitelného rozvoje. V 19. století je položen základ ekologie jako vědní disciplíny zásluhou německého biologa Ernsta Haeckela⁴, což je jeden ze zásadních kroků k většímu uvědomění si přírody kolem nás.

Až v 2. polovině 20. století, po 2. světové válce však můžeme začít mluvit o myšlenkách udržitelného rozvoje, jak je ve více či méně pozměněné podobě známe dnes. Jedním z autorů, kterého lze řadit mezi průkopníky tohoto nového nahlížení na vztah člověka a mimolidského světa, byl Aldo Leopold⁵. Na počátku 60. let to pak byla Rachel

⁴ Ernst Haeckel (1834 – 1919) definoval ekologii jako vědní obor v r. 1866

⁵ Aldo Leopold (1887-1948) byl americký lesník a environmentalista, známý svým dílem *Obrázky z chatrče*

Carsonová⁶, kdo se zabýval myšlenkou udržitelnosti. Nejprve se tato americká autorka snažila poukázat na škodlivý vliv pesticidů, které byly po 2. světové válce nadměrně užívány, u této konkrétní problematiky se však nezastavila a tématu uchování přírody věnovala celou knihu s názvem „Mlčící jaro“.

První významnou mezinárodní iniciativou zabývající se ochranou životního prostředí byl tzv. Římský klub, založený v r. 1968 jako nevládní mezinárodní organizace, jež si dala za cíl poukázat na neblahé následky, které lidstvu hrozí, pokud se nezmění jeho přístup k okolnímu světu, respektive pokud bude pokračovat a rozvíjet se ve stejném duchu jako doposud. Takový rozvoj totiž není udržitelný, neboť surovinové zdroje jsou konečné a hrozí jejich vyčerpání. Na to ostatně Římský klub poukázal s pomocí týmu vedeného Donellou Meadowsovou, jenž vytvořil v r. 1972 model nazvaný „Meze růstu“⁷. Součástí projektu byla i stejnojmenná kniha, která vzbudila zájem po celém světě – o to větší, že vyšla právě v 70. letech, kdy v Americe probíhalo období průmyslové prosperity s výraznými avšak ignorovanými dopady na životní prostředí.

Zájem, který kniha po světě vyvolala, se odrazil v rostoucí činnosti různých ekologických hnutí, a zároveň se zasloužil o to, že se problematikou životního prostředí byly přinuceny zabývat i vlády jednotlivých zemí.

V roce 1972 (tedy ještě toho roku, kdy kniha vyšla) se uskutečnila Stockholmská konference Spojených národů, na níž se diskutovalo o problémech vlivu ekonomického růstu na stav planety a také zde bylo vysloveno heslo „Jen jedna Země“ – Máme jen jednu planetu Zemi, měli bychom ji chránit a ne ji svou činností poškozovat.

Druhá mezinárodní konference o životním prostředí se uskutečnila v Nairobi roku 1982 a rok nato ustanovilo valné shromáždění OSN Světovou komisi pro životní prostředí a rozvoj (WCED). Předsedkyní této komise byla Gro Harlem Brundtlandová⁸, premiérka norské vlády. V roce 1987 komise zasedala v Tokiu, kde byla vydána závěrečná zpráva shrnující výsledky komise nazvaná „Naše společná budoucnost“. Tato zpráva poprvé

⁶ Rachel Carsonová (1907-1964) byla americká zooložka a mořská biologka, jejíž kniha *Mlčící jaro* bývá chápána jako podnět ke zrození environmentálního hnutí v USA

⁷ Meze růstu (*The Limits to Growth*) je studii manželů Meadowsových poukazující systémovým přístupem na hrozbu vyčerpání přírodních zdrojů

⁸ Gro Harlem Brundtlandová je norská sociálnědemokratická politička a bývalá (1974-1979) norská ministryně životního prostředí

představila koncepci trvale udržitelného rozvoje – vyjádřila názor, že je možné skloubit ochranu životního prostředí s hospodářským rozvojem, ovšem jen pokud má tento rozvoj trvale udržitelný charakter. Zároveň zpráva obsahovala definici udržitelného rozvoje: *„Udržitelný rozvoj je takový rozvoj, který zajistí naplnění potřeb současné společnosti, aniž by ohrozil možnosti splnění potřeb generací příštích.“* (BRUNDTLANDOVÁ, 1991)

Pět let po uveřejnění zprávy „Naše společná budoucnost“, v roce 1992 se uskutečnila konference v Rio de Janeiru s oficiálním názvem „Konference Spojených národů o životním prostředí a rozvoji“. Této zatím největší konferenci se zúčastnilo 178 států, které se zavázaly podporovat a postupně naplňovat vizi udržitelného rozvoje v jednotlivých státech i na mezinárodním poli. Bylo přijato pět dokumentů, přičemž nejrozsáhlejším a nejdůležitějším z nich byl dokument s názvem Agenda 21.⁹ Byly zde představeny principy trvale udržitelného rozvoje – v podstatě cesta, kterou se vydat, aby se takového rozvoje podařilo dosáhnout. Ekonomický rozvoj musí být v souladu s ekologickými principy. Dále se místo kvantity má začít brát větší ohled na kvalitu, která zvýší blahobyt lidí, tedy splní podmínku rozvoje, ale zároveň nebude ničit základnu přírodních zdrojů ani zhoršovat kvalitu životního prostředí.

Dalším z důležitých mezníků ve vývoji myšlenky udržitelného rozvoje byl roku 1995 tzv. „Sociální summit“ konaný v Kodani, který, jak název napovídá, zdůraznil význam sociálního pilíře udržitelného rozvoje. Tím byly tedy definovány tři pilíře udržitelného rozvoje: pilíř ekonomický, environmentální a sociální.

Roku 2000 se konal Summit tisíciletí v New Yorku a bylo zde přijato 8 cílů milénia, které měly vést k odstranění nejpalcivějších problémů rozvojového světa. Zúčastnění představitelé států se zavázali spolupracovat na dosažení těchto cílů do roku 2015. Mezi cíli jako odstranit chudobu a hlad, prosazovat rovnost pohlaví či snížit dětskou úmrtnost byl i cíl zajistit udržitelný rozvoj životního prostředí.

Světový summit o udržitelném rozvoji konaný v roce 2002 v jihoafrickém Johannesburgu měl za cíl posílit politické závazky k prosazování udržitelného rozvoje. Byl

⁹ Agenda 21 má 40 kapitol o celkovém rozsahu 520 stran, je rozdělena na 4 části: první část je věnována formulaci hlavních cílů Agendy 21, druhá část se zabývá jednotlivými oblastmi životního prostředí na globální úrovni, třetí část se věnuje skupinám lidí, které má Agenda 21 oslovit a čtvrtá část uvádí prostředky a nástroje, jak uvést Agendu 21 v život

přiját tzv. implementační plán, který je ovšem víceméně obecný, kromě dvou důležitých cílů: snížit o polovinu počet osob bez přístupu k nezávadné pitné vodě a zastavit nešetrné využívání mořských zdrojů spolu s vytvořením nových ochranných pásem pro mořskou faunu a flóru; oba dva cíle se aktéři konference zavázali splnit do roku 2015.

V roce 2012 se v Riu de Janeiru konal světový summit o udržitelném rozvoji Rio +20, jehož cílem bylo zhodnotit, jak se světu dařilo za uplynulých 20 let prosazovat myšlenku udržitelného rozvoje.

4.2 Definice pojmu udržitelný rozvoj

Již v předchozí kapitole jsme si představili definici udržitelného rozvoje, která je stručná, jasná a celosvětově přijímaná. Abychom vůbec mohli mluvit o udržitelném rozvoji nebo se dokonce snažit takového rozvoje dosáhnout, musíme vědět přesně, o co se jedná. V této části práce si tedy představíme několik definicí a pokusíme se vytyčit několik hlavních bodů, které by v takové definici neměly chybět.

„Udržitelný rozvoj je takový rozvoj, který zajistí naplnění potřeb současné společnosti, aniž by ohrozil možnosti naplnění potřeb generací příštích.“ (BRUNDTLANDOVÁ, 1991) Tak zní definice, jež byla součástí zprávy *„Naše společná budoucnost“* vytvořené Světovou komisí pro životní prostředí a rozvoj.

Definici udržitelného rozvoje najedeme také v naší sbírce zákonů, jde o zákon č. 17/1992 Sb. a definice zní: *„Trvale udržitelný rozvoj společnosti je takový rozvoj, který současným i budoucím generacím zachovává možnost uspokojovat jejich základní životní potřeby a přitom nesnižuje rozmanitost přírody a zachovává přirozené funkce ekosystémů.“*¹⁰

Setkáváme se i s rozsáhlejšími definicemi; jedna z nich, oblíbená v akademickém prostředí, zní: *„Trvale udržitelný rozvoj je komplexní soubor strategií, které umožňují pomocí ekonomických nástrojů a technologií uspokojovat sociální potřeby lidí, materiální*

¹⁰ Zákon je online dostupný na internetových stránkách Ministerstva životního prostředí ČR (<http://www.mzp.cz>)

i duchovní, při plném respektování environmentálních limitů. Aby to bylo v globálním měřítku současného světa možné, je nutné nově redefinovat na lokální, regionální i globální úrovni jejich instituce a procesy.“

Jak si můžeme všimnout, v definicích se hovoří o zodpovědnosti vůči příštím generacím. To je jedna z hlavních podmínek, které musí být splněny, aby bylo možné dosáhnout udržitelného rozvoje. Pokud se totiž lidé soustředí jen na sebe a na současnost, nic jim nezabrání v tom, zatěžovat planetu Zemí obrovskou mírou konzumu a neúnosnými, stále se zvětšujícími nároky. Samozřejmě nejsou to jen lidé, vůči kterým máme zodpovědnost, je to i samotná planeta, jež nám dosud poskytuje jediný ekosystém, v němž jsme schopni přežít. Je třeba vzít na vědomí, že Země a její rozmanitá příroda se všemi živými i neživými organismy je hodnotou sama o sobě, ne jen jevištěm našich životů. Toto vědomí a vědomí toho, že svět nekončí spolu s námi, by nás mělo přimět chovat se udržitelně.

Dalším a neméně důležitým bodem je respektování environmentálních limitů. Země je konečná a čerpání neobnovitelných zdrojů je proto možné jen do určitého bodu, který se spolu se zvyšující se spotřebou neúprosně blíží. Také však obnovitelné zdroje je třeba čerpat s rozvahou, neboť potřebují čas na regeneraci.

V definicích se často skloňuje sousloví lidské potřeby, ale co člověk potřebuje k hodnotnému životu a co už je navíc? Můžeme to vůbec jasně vymezit? Průměrný obyvatel Spojených států by jistě své potřeby definoval jinak než například průměrný Ind. Pro drtivou většinu obyvatel rozvinutých států je naprosto běžné mít byt vybavený kuchyňskými spotřebiči, televizí, topením, nejlépe i s autem zaparkovaným na příjezdové cestě. V rozvojových zemích jsou naopak tyto „nezbytné potřeby“ luxusem, který nikdy mít nebudou. Koneckonců, planeta Země má už teď co dělat, aby přežila nápor „šťastnějších“ obyvatel, vypořádat se s pětinasobkem takových nároků už by bylo dozajista nad její síly.

Základní lidské potřeby, nezbytné k přežití jsou jasné: kyslík, pitná voda, dostatek potravin a přístřeší. Vedle materiálních potřeb však člověka definují i potřeby sociální a duchovní. V Země, ve které se budou tísnit další miliardy obyvatel, mnozí bez možnosti naplňovat své základní potřeby, se ani ti nejbohatší nebudou cítit bezpečně a pohodlně.

Stejně tak si nelze představit spokojený život na planetě, na níž bychom dýchali čím dál znečištěnější vzduch nebo se prodírali čím dál větší hromadou odpadů.

Je třeba pokusit se změnit náš životní styl, chovat se šetrně k životnímu prostředí a zodpovědně vůči příštím generacím i samotné planetě Zemi. Iniciativa musí přicházet zdola, každý jedinec musí začít sám od sebe a nespolehat se na to, že problémy světa někdo „nahore“ vyřeší za něj nebo že se dokonce nějakým zázrakem vyřeší samy. Jen tím, že změním náš vlastní přístup, můžeme dosáhnout udržitelnosti.

4.3 Základní pilíře udržitelného rozvoje

Na Sociálním summitu v Kodani roku 1995 byly definovány 3 základní pilíře udržitelného rozvoje: pilíř ekonomický, sociální a environmentální. Abychom mohli uplatňovat udržitelný rozvoj, musíme tyto 3 sféry optimálně propojit, přičemž je potřeba mít na vědomí, že každá z oblastí je stejně důležitá a nelze být podceňována. Každý rozvoj by měl mít ekonomický přínos, dbát na sociální (lidský) vývoj s ohledem na všechny sociální skupiny a zároveň být nastaven tak, aby nezatěžoval životní prostředí a respektoval kapacitu přírodních zdrojů.

4.3.1 Ekonomický pilíř

Je třeba uvědomit si, že ekonomický rozvoj není možné automaticky zaměňovat za ekonomický růst – ten totiž vzhledem k limitům Země ani není možný a znamenal by pouze další exploataci omezených přírodních zdrojů. Ekonomický rozvoj musíme chápat jako důraz na kvalitu, nikoliv kvantitu. Je tedy třeba zintenzivnit a zproduktivnit lidskou práci, snažit se o technologické či organizační inovace, které by vedle zkvalitnění lidského života byly také šetrné k životnímu prostředí.

Problém ekonomiky spočívá v tom, že se běžně a dlouhodobě jako ukazatel prosperity (kvality života) používá například hrubý domácí (respektive národní) produkt, ačkoliv je tento ukazatel v tomto ohledu naprosto nevhodný. Mezi jeho největší nevýhody patří to, že nezahrnuje poškozování životního prostředí a ztráty přírodních zdrojů. Stejně tak nezahrnuje různé produktivní činnosti vykonávané mimo oficiální trh, které však objektivně prosperitě daných zemí přispívají. Naopak – existují situace, které prokazatelně

narušují kvalitu života v dané oblasti, ale přesto se v ukazateli HDP (či HNP) projeví pozitivně. Mezi takové situace patří například havárie, která zamoří daný region a na jejíž sanaci posléze bude potřeba poskytnout výdaje, které zvýší hodnotu HDP.

Je tedy nutné začít používat ukazatel, jenž by věrně zobrazoval stav kvality života. Abychom si totiž byli jistí, že naše postupy v cestě za udržitelným rozvojem jsou správné, musíme je mít čím změřit. Jedním z takových indikátorů je například Index trvale udržitelného ekonomického blahobytu (ISEW). Upravuje HDP o vliv nerovnosti v rozdělování příjmů, práci v domácnosti, poškození přírodního kapitálu a sociální a environmentální výdaje.

4.3.2 Sociální pilíř

Sociální pilíř se vztahuje na rozvoj jednotlivce i lidské společnosti jako celku. V této oblasti rozvoje mluvíme například o odstranění chudoby, zlepšení zdravotní péče, rozvoji vzdělanosti nebo zajištění bezpečnosti a slušných životních podmínek pro každého jednotlivce. Společnost požaduje zejména zabezpečení lidských práv a svobod či spravedlivé společenské uspořádání. Je důležité vybudovat v rámci jednotlivých států demokratické struktury a snažit se o sociální rovnost a soudržnost.

Abychom se jako jednotlivci mohli rozvíjet a žít plnohodnotný život, potřebujeme být zajištěni materiálně, ale také mít možnost rozvíjet se duchovně, s čímž úzce souvisí například přístup ke vzdělání. Nejpálčivějším problémem dneška je chudoba, bez jejíhož odstranění není rozvoj možný. Problém je o to větší, že právě v těchto chudých oblastech dochází k populačnímu růstu.

V souvislosti se sociální dimenzí udržitelného rozvoje se mluví také o tzv. indexu lidského rozvoje (HDI), který měří potenciální sociální prosperitu a zahrnuje 3 indikátory: délku života a úroveň zdravotní péče, přístup ke vzdělání, přístup ke zdrojům nutným pro zajištění důstojného života.

4.3.3 Environmentální pilíř

Další z hlavních podmínek udržitelného rozvoje je z environmentálního hlediska omezení dopadu lidské populace na životní prostředí. Ekonomický či sociální rozvoj nemohou být udržitelné, pokud bude životní prostředí trpět a nebude schopné poskytovat

potřebné zdroje. Naše činnost je závislá na prostředí, v němž se odehrává – potřebujeme správné fungování atmosféry bez extrémních klimatických výkyvů, zachování životadárných systémů, ale také druhové pestrosti (biodiverzity) či přírodních zdrojů.

Je třeba respektovat limity Země a snažit se o takový rozvoj, který nebude překračovat únosnou kapacitu zdrojů. S přírodními zdroji by se mělo zacházet následovně: neobnovitelné zdroje by se měly čerpat maximálně rychlostí, kterou budou budovány jejich náhrady, a obnovitelné zdroje maximálně takovou rychlostí, kterou se dané zdroje stačí obnovovat.

Náš vztah k přírodě se v rámci jednotlivců i celé společnosti musí změnit od bezohledného drancování a znečišťování k rozumnému a šetrnému zacházení, abychom mohli směřovat k udržitelnému rozvoji.

4.4 Teoretická charakteristika udržitelného rozvoje

Silný hospodářský rozvoj v 50. a 60. letech minulého století sice přinesl prosperitu a blahobyt většině obyvatelstva států „Severu“, ale měl za následek taky prudké zhoršování kvality životního prostředí a byl zárodkem globálních ekologických problémů.

Do 80. let minulého století byl hospodářský růst považován za měřítko rostoucího blahobytu bez ohledu na následky, které způsoboval. Koncem 60. a počátkem 70. let minulého století se ve vyspělých zemích Evropy a Severní Ameriky začínají objevovat myšlenky o neudržitelnosti trendů rozvoje společnosti, které vede k stále většímu znečišťování životního prostředí. Formulování prvních cílů a principů ochrany životního prostředí vede k formování a vzniku nové oblasti politiky – environmentální politiky zaměřené na usměrňování chování společnosti v souladu s cílem zachování podmínek života na Zemi. Následně se ve většině „vyspělých“ zemí začíná utvářet a přijímat základní legislativa k ochraně životního prostředí.

Do oblasti mezinárodní politiky se problematika ochrany životního prostředí a způsobu rozvoje lidské populace dostává roku 1972 ve Stockholmu – na konferenci OSN o životním prostředí, kde zástupci Římského klubu prezentovali zprávu Meze růstu, v níž

předpověděli, že lidská populace kvůli populačnímu růstu a neúměrné spotřebě do 100 let zkolabuje.

Samotný pojem udržitelný rozvoj se začal masově používat až po jeho definici Komisí OSN pro životní prostředí a rozvoj z r. 1987, která považuje rozvoj za udržitelný tehdy, kdy naplní potřeby současné generace, aniž by ohrozil možnosti naplnit potřeby generací příštích.

Koncept udržitelného rozvoje od té doby prochází určitým vývojem a jeho obsah je permanentně rozvíjen od koncepce převážně zaměřené na ochranu životního prostředí až ke koncepci celkové strategie udržitelného civilizačního rozvoje. Obsah a principy tohoto konceptu jsou rozvíjeny jednotlivými státy a implementovány do národních strategií udržitelného rozvoje.

Koncept udržitelného rozvoje se stal i nedílnou součástí mezinárodní politiky a je rozvíjen a podporován nadnárodními institucemi a organizacemi. Konference v Rio de Janeiru v roce 1992 (nazývána též Summit Země, protože se jí na paralelních globálních fórech účastnilo 10 tisíc oficiálních delegátů ze 178 zemí světa, z toho 116 hlav států a 15 tisíc aktivistů) podtrhla význam mezinárodní spolupráce a společných opatření jako nezbytných nástrojů pro uplatnění strategie a principů udržitelného rozvoje. Konference přijala akční program pro 21. století – tzv. Agendu 21, která upravuje implementaci principů udržitelného rozvoje do národních politik. Udržitelný rozvoj se stává i jednou z hlavních oblastí politiky Evropské unie a jejich členové (včetně ČR) mají v současné době implementovanou politiku udržitelného rozvoje na státní, regionální i lokální úrovni. V roce 2004 byla v ČR přijata tzv. Strategie udržitelného rozvoje České republiky a v roce 2010 Strategický rámec udržitelného rozvoje ČR. Udržitelný rozvoj na regionální a lokální úrovni je aplikován prostřednictvím krajských či obecních strategií a regionálních a místních Agend 21.

Základní myšlenkou koncepce udržitelného rozvoje je dosažení harmonického souladu mezi třemi pilíři rozvoje – ekonomickým, sociálním a environmentálním. Všechny tři pilíře by měly v ideálním případě být v rovnováze. Posílení jednoho pilíře nutně vede k oslabení ostatních, a proto pouze rovnováha mezi nimi zaručuje stabilní hospodářský a společenský pokrok s plnohodnotným zachováním životního prostředí.

Koncept udržitelného rozvoje je od svého vzniku předmětem zájmu intelektuálů a objektem vědeckého zkoumání v různých vědních oborech. Tato koncepce, která v době svého zrodu zahrnovala téměř výhradně environmentální či ekologickou dimenzi, se časem stává rozvojem strategií a globálním civilizačním postojem lidské společnosti obsahující i ekonomické, technologické, etické i sociální dimenze chápání smyslu udržitelného rozvoje.

V teoretické rovině je udržitelnost často definována jako praktická schopnost nebo vlastnost nějakého subjektu udržovat způsob života do nekonečna v určitém prostředí (například lidská civilizace na Zemi). Je to schopnost uspokojit základní potřeby dnešní generace bez omezování schopnosti budoucích generací uspokojit jejich základní potřeby. Trvalá udržitelnost vyžaduje způsob života a práce, který nadměrně nevyužívá, neplýtvá ani neničí přírodní zdroje, které jsou základem lidské existence. Mezi teoretiky, kteří se zabývají environmentální politikou a ekonomikou, neexistuje shoda ohledně toho, jaký rozvoj společnosti je dlouhodobě udržitelný a neshodnou se dokonce ani na tom, jestli je udržitelný rozvoj vůbec možný. Zásadní rozdíly se objevují v otázce rychlosti čerpání přírodních zdrojů jako podmínky jakéhokoliv rozvoje nebo hospodářského růstu a v otázce míry státních zásahů do ekonomiky.

Zastánci konceptu tzv. slabé formy udržitelnosti (udržitelného rozvoje), který se vyvinul v rámci neoklasické ekonomie, tvrdí, že je udržitelný rozvoj možný jen při neklesající zásobě přírodního kapitálu. Čerpání neobnovitelných zdrojů je možné jen v případě, že neprobíhá ztrátově, což je podmíněno úplnou recyklací použitých výrobků získaných z neobnovitelných zdrojů. Část zastánců tohoto konceptu připouští i vzájemnou substituci kapitálů při zachování určité konstantní sumy kapitálu v čase. Jedná se o koncept velmi slabé udržitelnosti, který připouští nahrazení čerpaných přírodních zdrojů jinými formami majetku, například lidským kapitálem. Zastánci tohoto konceptu se domnívají, že rychlý technologický pokrok podporovaný trhem by mohl vést k udržitelnému ekonomickému i šetrnému ekologickému rozvoji.

Na rozdíl od konceptu slabé formy udržitelnosti, koncept tzv. silné udržitelnosti je založen na úplném zachování neobnovitelných zdrojů a na čerpání výhradně jen zdrojů obnovitelných. Podle zastánců této koncepce je udržitelný rozvoj možný jen v případě neklesající zásoby přírodního kapitálu. Prosazování a implementace tohoto konceptu by

byly možné jen při aktivní úloze státu a jistě by se neobešly bez státních zásahů v ekonomice a vlastnictví zdrojů. Proto je prosazování této koncepce v praxi v současné době nereálné. Extrémní forma této koncepce – koncepce velmi silné udržitelnosti počítá i s nulovým růstem ekonomiky a nulovým populačním růstem jako podmínkami udržitelného rozvoje.

Obě uvedené koncepce počítají buď s udržitelným růstem ekonomiky, nebo alespoň s jeho nulovou variantou. Objevuje se ale i environmentální koncept, který snahu o růst a závislost na ekonomickém růstu úplně zavrhuje. Takový koncept by se dal nazvat konceptem udržitelného nerůstu (sustainable degrowth), ve kterém je nerůst definován jako postupné sociálně spravedlivé snižování produkce a spotřeby. Koncept se vyvíjel začátkem 21. století ve Francii, Itálii a Španělsku a cílem bylo dosáhnout sestupu hospodářského růstu v ekonomicky nejrozvinutějších zemích.

4.5 Trvale udržitelný rozvoj v praxi

Samotný koncept trvale udržitelného rozvoje a jeho teoretická náplň se za uplynulých více než 30 let nepřetržitě rozvíjí. Dnes je teoreticky uplatňován v mnoha sektorech lidských činností – v oboru vědy, politiky a své uplatnění čím dál častěji nachází i v podnikatelských kruzích, kde samotný pojem „udržitelný výrobek“ má i svou marketingovou váhu. Celkově se dá říct, že se pojem udržitelný rozvoj skloňuje ve všech oblastech lidského života, avšak aplikace tohoto konceptu v praxi bohužel zatím hodně pokulhává.

V roce 2012 se uskutečnil Summit o budoucnosti Země Rio +20, který měla zhodnotit uplatňování koncepce trvale udržitelného rozvoje během uplynulých 20 let. Summit bohužel nepřinesl žádnou pevnou dohodu mezi rozvinutými a rozvojovými státy a výsledný dokument, který ze summitu vzešel a který podle tehdejšího generálního tajemníka OSN Pan Ki – muna „*představuje solidní platformu, na které můžeme stavět*“ (Ekolist.cz, 2012), vyvolal velkou nespokojenost nevládních ekologických organizací. „*Kdybychom soudili jen podle výsledků dosažených v Riu, tak je to velmi ubohé,*“ vyjádřil se k výsledným dokumentům Bedřich Moldan. (Ekolist.cz, 2012) Dohodnutý dokument (jako i mnohé předchozí) má jen obecné závazky a je vlažným kompromisem mezi

představiteli chudých zemí, kteří za ekologické pokroky požadují finanční injekce, a představiteli bohatých zemí, kteří nejsou ochotni tyto finanční injekce aspoň v odpovídající částce poskytnout. Bohužel i závěry této konference potvrdily, že mezi teorií udržitelného rozvoje a jejím uplatňováním v praxi je obrovská propast.

Malé pokroky se dají zaznamenat jen v lokálním a zčásti i regionálním měřítku, avšak nikoliv na globální úrovni. Pevná politická vůle k realizaci konceptu na vyšší úrovni bohužel chybí.

Dosavadní trendy ukazují, že uplatňování koncepce trvale udržitelného rozvoje v praxi bude dlouhé a náročné a že většinu cílů se nepodaří realizovat ani v blízké budoucnosti. Základní podmínkou, aby byl koncept trvale udržitelného rozvoje vůbec někdy realizován, je změna způsobu myšlení lidstva a jiný žebříček společenských hodnot lidské civilizace.

5 Ekologická etika proti konzumerismu

Problematika udržitelného rozvoje je bezpochyby úzce spjata s ekologickou etikou a konzumerismem, proto jsem se těmto tématům rozhodla věnovat trochu podrobněji a představit názory a koncepce různých filozofů, kteří se vztahem člověka vůči mimolidskému světu ve svých dílech zabývali.

V posledních staletích se lidstvo stává stále mocnějším, ale jako by si neuvědomovalo, že s mocí roste i zodpovědnost. Jde především o zodpovědnost k mimolidskému světu, přírodě kolem nás, ale také k příštím generacím, které mají stejné právo na plnohodnotný život jako my, lidé současnosti. Mnozí filozofové vidí dnešní ekologickou krizi jako morální krizi společnosti. Pokud máme směřovat ke zkvalitnění života a zároveň k zachování hodnot životního prostředí, musíme změnit náš způsob uvažování a přehodnotit své priority, jinými slovy: zhostit se úkolu hledání trvale udržitelného způsobu života na Zemi.

Ekologická etika se zabývá právě tématem mravního vztahu člověka k přírodě, nebo raději ke všemu živému. V ekologické etice pak existuje několik rozdílných přístupů,

z nichž uvedu dva zásadní – přístup antropocentrický a neantropocentrický, jenž se dále dělí.

5.1 Antropocentrismus

Antropocentrický přístup, jak již samotný název napovídá, zdůrazňuje postavení člověka, neboli považuje člověka za zdroj hodnot a všechny ostatní svět hodnotí ve vztahu k němu a k jeho potřebám. Příroda má pouze instrumentální hodnotu, je nástrojem k uspokojování lidských potřeb. (LIBROVÁ, 1994) Tento přístup se nazývá také jako „panský“ a dá se říci, že základnu pro něj vytvořilo již před mnoha sty lety křesťanství, když člověku připsalo úlohu pastýře všeho živého. Také mnozí filozofové podpořili tento přístup, když popírali smysl přírody jako takové a zdůrazňovali lidský rozum jakožto jedinou hodnotu.

Vraťme se ale k ekologické etice – antropocentrický přístup může být spojen s ekologicky příznivým jednáním. Člověk vidí přírodu jako zdroj uspokojování svých potřeb, a tak ji chce chránit a zachovat pro své dobro i dobro příštích lidských generací. V souvislosti s tím je tedy třeba si uvědomit, že antropocentrismus není jen přístup, který je spojen s lhostejností a bezohledností k přírodnímu světu, ale antropocentricky lze zdůvodnit rozsáhlá opatření ve prospěch ochrany přírody. (KOLÁŘSKÝ, a další, 1998)

Definice udržitelného rozvoje v podání Komise Brundtlandové by se vzhledem ke své zjednodušenosti na potřeby současné společnosti a příštích generací, dala také nazvat antropocentrickou. Není divu, že je uvedená definice asi tou nejznámější a nejpoužívanější, lidská společnost je z drtivé většiny právě antropocentricky orientovaná, tedy mnohem lépe slyší na varování, jak by ekologická krize mohla uškodit lidstvu, než na slova o přírodě a jejím vlastním smyslu.

5.2 Neantropocentrické přístupy

Antropocentrismus kritizoval například norský filozof Arne Naess, podle nějž má tento přístup svým omezováním práva na život a rozvoj pouze na lidské společenství,

špatný vliv na samotnou kvalitu lidského života. Člověk se podle Naesse odcizuje sobě samému právě proto, že mu chybí uspokojení a radost pramenící z partnerství s jinými formami života. (KOLÁŘSKÝ, a další, 1998)

Naess rozdělil ekologická hnutí na dva směry – tzv. „mělký“ (*shallow*) a „hlubinný“ (*deep*). První směr je z těchto dvou umírněnější a zaměřuje se na reformy – chce dosáhnout omezení znečišťování životního prostředí a chránit přírodní zdroje. Druhý směr je naopak radikální a žádá hlubokou přeměnu civilizace, neboť hlavním cílem má být zachování bohatství a rozmanitosti přírody, nehledě na to, zda je to „výhodné“ pro lidstvo. (KOLÁŘSKÝ, a další, 1998)

Arne Naess užívá označení *ekosofie*, kterou definuje jako „*životní filosofický světónázor inspirovaný podmínkami v ekosféře*“. (NAESS, 1996) Naessova ekosofie je založena na myšlence, že každá živá bytost má právo žít a rozvíjet se podle svého, a zároveň na přesvědčení, že skutečná seberealizace osobnosti spočívá v identifikaci s druhými živými tvory. Naess vidí zobrazení člověka jako bytosti, v jejíž přirozenosti je zápasení s druhými, jako nesprávné. Naopak v člověku vidí jedinečnost a výjimečnost, neboť pouze lidé jsou schopni pečovat o rozmanitost přírody a zároveň schopni vnímat touhu jiných živočichů po seberealizaci. Pouze člověk se dokáže identifikovat s ostatními tvory v míře, kdy jejich seberealizaci chápe jako svou vlastní. Je však třeba navrátit se k této naší přirozenosti, jež byla potlačena úsilím přizpůsobit se modernímu světu. (KOLÁŘSKÝ, a další, 1998)

Myšlenka, že každá živá bytost má právo žít a rozvíjet se, je Naessem označována jako tzv. biocentrické rovnostářství. Tento přístup by podle Naesse měl být korektivem antropocentrického předsudku, že lidé mají právo zacházet s ostatními živými tvory, jak se jim zlíbí. Biocentrické rovnostářství by tedy především mělo být vodítkem k tomu, abychom omezovali naše destruktivní chování vůči přírodě a naopak je nebrali za samozřejmost. Naess uznává konfliktnost života, v jejímž rámci dochází k usmrcování a vykořisťování, ale neuznává zabíjení v duchu myšlenky, že je jeden druh hodnotnější než druhý. (NAESS, 1996)

Již jsme tedy narazili na jeden z neantropocentrických přístupů – přístup biocentrický, který na rozdíl od antropocentrismu říká, že příroda a všechno živé v ní má

svou vlastní hodnotu. Život je nejvyšší hodnotou světa, přičemž je třeba chránit všechny formy života, nejen lidskou společnost. S biocentrickým přístupem je spojen především německý filozof, etik a lékař Albert Schweitzer, jenž říká, že základním principem etiky je úcta k životu.

„Jen etika úcty k životu je úplná. Je taková v každém ohledu. Etika, která se zabývá pouze chováním člověka k bližnímu, může být velmi hluboká a živá. Zůstává však neúplná. Nemohlo nedojít k tomu, aby se myšlení nepohoršilo nemilosrdným zacházením s živými tvory jiného druhu, které platilo za nezakázané a nepožadovalo od etiky, aby se slitovala také nad nimi. Jen s váháním se etika rozhodla zabývat se i tím. Teprve od nějaké doby se tato věc rozbíhá a nachází ve světě pozornosti.“ (SCHWEITZER, 1993)

Schweitzer vnímal samotný život jako zázrak a každý život jako posvátný. Byl přesvědčen, že etika se musí změnit, že nesmí být spojena jen s lidmi a jejich vzájemnými vztahy, nýbrž musí zahrnovat i ostatní živé tvory, neboť i oni stejně jako lidé chtějí žít, mají stejně jako oni vůli k životu. Člověk má konat dobro, tedy podporovat a udržovat život, aniž by se ptal, jestli je živý tvor, jemuž se rozhodne pomoci, pomoci hoděn, nebo jestli touto pomocí dokáže změnit svět. (SCHWEITZER, 1993)

„Elementární fakt, který si v každém okamžiku své existence uvědomujeme, jest: jsem život, který chce žít uprostřed života, jenž chce žít. Tajuplnost mé vůle k životu je v tom, že pociťuji nutkání chovat se s účastí ke každé vůli k životu, která existuje vedle mé. Podstata dobra jest: udržet život, podporovat život, dovést život k jeho výšinám. Podstata zla jest: ničit život, škodit životu, bránit životu ve vývoji.“ (SCHWEITZER, 1993)

K biocentrické ekologické etice se řadí například i filozof a publicista Erazim Kohák, který mimo jiné poskytl definici ekologické etiky; ta je podle něj: *„Soubor zásad a pravidel, která člověku naznačují, jak by se měl chovat ve svém obcování se vším mimolidským světem.“* (KOHÁK, 2000)

Kohák jako důvod, proč se dnes musíme zabývat ekologickou etikou, ačkoliv jsme nikdy v minulosti nemuseli, uvádí početnost populace, která je navíc stále náročnější. Činnosti člověka, které se na první pohled mohou zdát nevinné a samozřejmé, získávají úplně jinou podobu, když je vynásobíme sedmi miliardami. Při lidnatosti, jaká je na světě

dnes, je podstatné, aby byly naše aktivity domyšleny do důsledku. Nemůžeme si dovolit omezit se na svůj vlastní „minisvět“ a chovat se bez ohledu na to, jaký vliv bude naše chování mít v globálním měřítku. (KOHÁK, 2000)

Kohák se zaměřuje na vztah člověka k přírodě, uznává, že extrém v úplném zakázání zásahů lidstva do mimolidského světa, není možný, stejně jako přístup, v němž by člověk byl přírodě nadřazen a mohl se k ní chovat, jak se mu zlíbí. Je třeba najít kompromis, který by omezoval člověka v míře, jež by pro okolní svět byla únosná a přijatelná. Člověku by nemělo být upíráno uspokojovat své potřeby, ale měly by to být jen potřeby opravdové, které by zároveň respektovaly potřeby mimolidského světa. Právě respekt a nahlížení na přírodu jako na rovnoprávnou vůči lidstvu, je klíčové k tomu, abychom se o kousek přiblížili udržitelnosti. (KOHÁK, 2000)

Dalším významným autorem, který ve svém díle řeší otázku lidské morálky a odpovědnosti, je německý filozof Hans Jonas. Ten říká, že etika nás musí učit doзору nad naší nadměrnou mocí, přičemž dodává: *„Žádná dřívější etika nemusela brát ohled na globální podmínky lidského života a na vzdálenou budoucnost, ani na existenci lidského rodu.“* (JONAS, 1997)

Jonas kritizuje přístup lidstva, které je podle něj lhostejné k budoucnosti:

„Vyslyšeny jsou jen přítomné zájmy. Pouze ty se pokládají za závažné a vyžaduje se, aby byly respektovány. Avšak ‚budoucnost‘ není zastoupena v žádném grémiu; není silou, která by mohla položit svou závažnost na misku vah. Co neexistuje, to nemá žádnou lobby, a nenarození jsou bezmocní... až nás budou volat k odpovědnosti, my tu již nebudeme.“ (JONAS, 1997)

Kohák a Jonas se tedy shodují, že dnešní etika má novou podobu, v níž musí být vzhledem k početné a mocné populaci zahrnuta odpovědnost vůči budoucímu mimolidskému i lidskému světu, ačkoliv se my jako současná generace této budoucnosti již třeba nedožijeme. Nová etika žádá aktuální omezování ve prospěch toho, co má přijít.

Dalším neantropocentrickým přístupem, který bych ráda zmínila v souvislosti s ekologickou etikou, je tzv. ekocentrismus neboli etika Země. Zatímco zastánci biocentrismu zdůrazňují hodnotu každého života, všech organismů planety, etika Země

spočívá v ochraně života jako celku, v ochraně samotných předpokladů života. (KOHÁK, 2000) Představitelem ekocentrismu byl americký environmentalista a lesník Aldo Leopold, který vyslovil ve svém díle *Obrázky z chatrče* (v části nazvané *Etika Země*) myšlenku, že: „dobré je to, co nejspíše podporuje integritu, stabilitu a krásu společenství všeho života, zlé je to, co je narušuje.“ (LEOPOLD, 1999)

Leopold je známý také svou esejí s názvem *Myslet jako hora*. V esejí se Leopold snaží na příkladu hory vysvětlit, proč je třeba jednat pro dobro biotického celku, nikoliv se omezovat na jednotlivé jeho části. (LEOPOLD, 1999) Lovci v tomto případě vyhubili „škodnou“ – vlky, aby jim neubírali úlovky – spárkatou zvěř (srny). Tímto zásahem však narušili rovnováhu života na hoře, v důsledku čehož došlo k vyčerpání pastvin, odplavení zeminy deštěm, a z dříve zalesněné hory se tak stala skalnatá pustina. Kvůli absenci jedné skupiny živočichů utrpěl celý systém. Podstata je více než zřejmá: je třeba dívat se na ekosystém v širší perspektivě.

Zájem celku tedy dle ekocentrismu v některých případech musí být nadřazen zájmům jednotlivců. Podle Leopolda nejde o to snažit se zachovat každý jednotlivý projev života (zde sledujeme rozdíl oproti názoru A. Schweitzera), naopak uznává, že smrt patří k životu, respektive že bez smrti není života. Lze tedy říci, že zatímco Schweitzer zastává individualistickou etiku, Leopoldův postoj je holistický, zaměřený na dobro celku. (KOHÁK, 2000)

S holistickou koncepcí je spojen také anglický vědec a environmentalista James Lovelock a jeho hypotéza Gaia. Na rozdíl od ostatních filozofů zabývajících se vztahem člověka a přírody, Lovelock člověka ve svém díle zmínil pouze okrajově, jeho teorie se proto řadí k tzv. objektivizačním konceptům ekologické etiky. (KOHÁK, 2000)

Lovelock pohlíží na Zemi jako na jedinečnou živou bytost, jedinečný organismus zahrnující v sobě všechny pozemské organismy, a právě tento jedinečný organismus nazval Lovelock jménem řecké bohyně Země – Gaia. Gaia podle Lovelocka sama pečuje o svou sebezáchovu, je schopná vyrovnávat vlivy prostředí. Ve své knize *Gaia: Nový pohled na život na Zemi* říká:

„Zdá se, že klima a chemické vlastnosti Země v současnosti i v průběhu jejich dějin byly pro život vždy optimální. Šance, že by k tomu došlo náhodně, je stejně nepravděpodobná, jako šance přežít bez zranění jízdu městem se zavázanýma očima, navíc v době dopravní špičky.“ (LOVELOCK, 1993)

Ačkoliv lidstvo svými zásahy do přírody autoregulaci Země ochromuje, Lovelock říká, že tím směřuje především k vlastní zkáze, neboť Země tak ztrácí schopnost zajistit předpoklady pro lidské přežití. Je tedy ve vlastním zájmu lidstva žít v harmonii s Gaiou. (LOVELOCK, 1993)

Ať už se na ekologickou etiku díváme skrze lidské potřeby nebo skutečně soucítíme s mimolidským světem, je podle mého hlavní, abychom nečinně nepřihlíželi, nýbrž konali, byť si možná pokládáme otázku, co my jako odpovědný jedinec v záplavě bezohledných změníme. Je třeba si uvědomit, že lidstvo, jakkoliv je početné, sestává právě z jednotlivců, a čím více bude odpovědných jednotlivců, tím větší je šance, že se život na Zemi bude ubírat dobrým směrem, směrem udržitelného rozvoje.

5.3 Konzumerismus

Jak již bylo zmíněno, ekologickou etiku dnes potřebujeme především proto, že jsme se stali nesmírně početnými a všechny naše činnosti jako sedmimiliardového lidstva se neblaze promítají do mimolidského světa. Problém přitom není jen v množství „spotřebitelů“ mimolidských zdrojů, ale i ve skutečnosti, že spotřebováváme více (a často i mnohem více), než skutečně potřebujeme. Pro tendenci nadměrně spotřebovávat (nebo jednoduše „mít stále víc“) užíváme výraz konzumerismus, kterým se zabývá například sociolog, filozof a environmentalista Jan Keller. Ve své knize *Až na dno blahobytu* kritizuje konzumní společnost, která podle něj potřebuje tolik, na kolik zrovna má. (KELLER, 2005) Z toho jasně plyne, že největší konzumenti a zároveň producenti odpadů, jsou lidé z vyspělých, bohatých zemí, zatímco obyvatelé chudší části světa si stěží mohou dovolit luxus nekontaminované vody.

Erich Fromm vyjádřil názor, že typický moderní člověk se stará především o to „mít“ a mnohem méně touží autenticky „být“. (FROMM, 2001) Lidé se podle něj navzájem hodnotí právě z hlediska toho, kdo má kolik spotřebních statků. V důsledku takto

pokřiveného žebříčku hodnot se lidé (konzumenti) snaží mít stále víc. Za vznikem současné konzumní společnosti stála podle Fromma iluze neomezeného pokroku a materiálního nadbytku, víra, že technika a věda učiní lidstvo všemohoucím, a to tak dosáhne neomezené produkce a s tím spjaté neomezené spotřeby, jinými slovy neomezeného štěstí. Cesta ke štěstí byla pochopitelně spjata s ovládnutím přírody a přetvořením ji v lidský majetek.

Tato iluze se podle Fromma rozplynula ve chvíli, kdy si lidé začali uvědomovat, že byť jejich spotřeba stoupá a všechny možné materiální potřeby jsou naplňovány, necítí se šťastní. (FROMM, 2001) Ačkoliv jsme se stali svobodní ve smyslu, že se můžeme obklopit všemi možnými statky a službami (pokud na ně máme), ve skutečnosti jsme se jen více připoutali k systému konzumního světa, jenž námi manipuluje, aniž bychom o tom mnohdy věděli.

Konzumerismus tedy není v první řadě problémem jednotlivých nenasytých konzumentů, jde o celé nadnárodní korporace, které vládou světu a jejichž cílem je právě konzumní společnost, jež by masově uznávala stejné hodnoty, přičemž tradiční hodnoty se v tomto systému ztrácí. Keller říká, že lidé ve skutečnosti neuspokojují své vlastní potřeby, nýbrž potřeby trhu, respektive firem na trhu soupeřících, a že jsou na jednu stranu obětmi těchto velkých po zisku prahnoucích firem s jejich reklamními triky. (KELLER, 2005)

Keller vidí Frommovu ideu světa, v němž by se lidé měli vzdát usilování o to „mít“, a dát přednost tomu „být“, jako nerealistickou, neboť lidé podle něj k takovému chování nemají podmínky – svět, v němž žijí, je ke konzumnímu chování nutí, a konzum jim dává pocit, že v tomto světě velkých nepřehledných organizací kontrolují alespoň něco, alespoň svůj konzum. (KELLER, 2005)

Konzumní chování tedy vzniká jako kompenzace našeho pocitu bezmoci, vzniká jako následek našeho odklonění se od tradičních hodnot a obklopením se hodnot uměle vytvořených, které nás ale nemohou uspokojit jinak než krátkodobě, a proto jsme v naší spotřebě nenasytí, kupujeme a spotřebováváme stále nové statky a služby v naději, že nakonec přece jen dojdeme ke štěstí.

6 TUR a hrozba globálního oteplování

O aplikačních problémech konceptu TUR jsem se zmínila již v první části své práce. Proveditelnost konceptu TUR v praxi by měla dát odpověď na otázku, jestli je lidská společnost vůbec schopná postavit se jednotně k řešení největších problémů současnosti, nebo je koncept TUR pouze líbivá, avšak nesplnitelná vize pro současnou generaci.

Vzhledem k obsáhlosti tématu TUR se v další části textu budu věnovat pouze jednomu vybranému problému současného světa a pokusím se zhodnotit, s jakou úspěšností se tento problém daří vyřešit. Globální problémy současného světa jsou mezi sebou provázané a tím je ovlivňováno také řešení každého z nich. Rozhodovala jsem se mezi globálním oteplováním¹¹ a chudobou, protože tyto dva problémy pokládám za nejzávažnější. Nakonec jsem se rozhodla blíže se věnovat globálnímu oteplování, neboť je v dnešní době považováno za největší nebo alespoň jeden z největších problémů planety.

Závažnost problému tkví v tom, že může mít katastrofální důsledky pro lidskou společnost, ale i pro život na naší planetě, a jeho řešení se proto nedá odkládat.

6.1 Klimatické změny – důsledek lidské činnosti nebo běžný cyklus naší planety

Změna klimatu a globální oteplování mohou mít poměrně zásadní vliv na lidskou společnost. Během 20. století došlo kvůli rychlé industrializaci a zvýšenému spalování fosilních paliv k rostoucím emisím oxidu uhličitého (CO₂) do atmosféry, což nastartovalo zesilování skleníkového efektu a klimatické změny, pro které se časem ustálil název globální oteplování.

Změna klimatu je definována v Rámcové úmluvě OSN o změně klimatu (UNFCCC) jako „*taková změna klimatu, která je vázána přímo nebo nepřímo na lidskou činnost měnící složení globální atmosféry a která je vedle přirozené variability klimatu pozorována za srovnatelný časový úsek.*“ (MŽP)

¹¹ Výrazem „globální oteplování“ jsou v mé práci myšleny celkové klimatické změny, nejenom oteplování

6.1.1 Dlouhá cesta k dohodě

„*Takových ,dohod, že se dohodneme' tady už bylo v minulých letech víc. I to odhodlání, že je třeba s tím něco dělat.*“ (Ekolist.cz, 2014) Těmito skeptickými slovy okomentoval klimatolog Ladislav Metelka, který působí jako národní kontaktní osoba pro Mezivládní panel pro změny klimatu (IPCC), výsledky klimatického summitu v New Yorku. Tento komentář nejlépe vystihuje to, jak se o prosazování ochrany klimatu rozhodovalo na půdě OSN v posledních desítkách let.

Hrozba globálního oteplování se, kvůli své závažnosti, od začátku 80. let minulého století velice rychle stala středem zájmu vědeckých oborů a mezinárodních institucí. Ochrana klimatu je jednou z podmínek udržitelného rozvoje a byla jako jedna z priorit uvedena v roce 1987 ve zprávě *Naše společná budoucnost*, která definovala koncept trvale udržitelného rozvoje. (BRUNDTLANDOVÁ, 1991) Už v roce 1988 byl na půdě OSN ustaven Mezivládní panel pro změnu klimatu – IPCC. V roce 1992 byla na Summitu Země v Riu de Janeiru přijata Rámcová úmluva OSN o změně klimatu (*UN Framework Convention on Climate Change, UNFCCC*), která měla být odpovědí na první hodnotící zprávu IPCC (IPCC AR1), a měla za cíl stabilizovat koncentrace skleníkových plynů v atmosféře. Na konferenci UNFCCC roku 1997 byl přijat Kjótský protokol, který vytvořil závazný rámec pro snižování emisí zúčastněných států, a byl zaveden systém obchodování s emisemi. Protokol vstoupil v platnost až v roce 2005, kdy ho ratifikovalo Rusko, a měl platit do konce roku 2012. Spojené státy Kjótský protokol nikdy neratifikovaly, čímž snížily jeho význam a odradily další státy od jeho ratifikace. Summit UNFCCC v Kodani roku 2009 nepřinesl novou závaznou dohodu. V roce 2010 se uskutečnil summit v mexickém Cancúnu, kde se všechny země, včetně USA a Číny, přihlásily k závazku nedopustit zvýšení globální teploty do roku 2050 o více než 2°C a deklarovaly vůli připravit závaznou dohodu. Konference OSN o změně klimatu v jihoafrickém Durbanu v roce 2011 přinesla dohodu o prodloužení platnosti Kjótského protokolu, ovšem bez konkrétní výše závazků. V roce 2014 se konal klimatický summit v New Yorku. Summitu se zúčastnili vrcholoví představitelé 162 států, ale bez účasti představitelů Číny, Indie a Ruska. Summit měl za cíl usnadnit nalezení přijatelné klimatické dohody, ke které by mělo dojít v Paříži v roce 2015. Generální tajemník OSN Pan Ki-mun připomněl, že bychom se „*na dnešní summit měli dívat tak, že jsme se jako lidstvo rozhodli, že si ve*

společném domě musíme udělat pořádek, aby v něm dokázaly žít i příští generace. Summit dokázal, že se s výzvou klimatické změny budeme umět vypořádat.“ (UNIC, 2014)

Během summitu v New Yorku proběhly demonstrace veřejnosti za podporu klimatické dohody, kterých se zúčastnilo 310 000 lidí. (Euractiv.cz, 2014) Takový počet naznačuje zájem lidí o problém změny klimatu, jenž je výzvou státníkům jednotlivých států, aby se přidali k nové klimatické dohodě. Na klimatickém summitu OSN v Limě, uskutečněném v prosinci 2014, se představitelům téměř 200 zúčastněných zemí znovu nepodařilo dohodnout se na obsahu nové klimatické dohody. Summitu hrozil krach kvůli nepřekonatelným rozdílům mezi stanovisky chudších a bohatých zemí, jak rozdělit náklady na zmírňování následků klimatických změn, a kvůli neochotě jednotlivých států přijmout závazná rozhodnutí k ochraně klimatu. Výsledkem byla pouze shoda na základních bodech pro budoucí smlouvu o ochraně ovzduší.

Vývoj v předešlých letech nedává důvod k optimismu. Současné instituce mezinárodního politického procesu nejsou schopné sladit názory všech zemí, které přirozeně mají různé environmentální, ekonomické, sociální a bezpečnostní zájmy, a tak dostatečně rychle reagovat na proces klimatických změn.

„Na tristním výsledku summitu v dánské Kodani a mexickém Cancúnu jsme viděli, že účinná preventivní opatření není mezinárodní společenství v současnosti schopné prosadit. Pozornost se proto obrací k adaptaci na změny a také na tzv. „klimatické inženýrství“ - jak zabránit klimatickým změnám prostřednictvím technologií a velkých zásahů do přirozeného prostředí. Je to však hra s ohněm. Nebo také můžeme říci ‚z bláta do louže‘, ‚z deště pod okap‘ či ‚vyhánění čerta ďáblem‘.“ (NOVÁČEK, 2011)

6.1.2 Pátá hodnotící zpráva IPCC

Údaje o změně klimatu jsem schválně čerpala z poslední zveřejněné zprávy Mezivládního panelu pro změny klimatu (IPCC). Obsahuje, na rozdíl od studované literatury (Moldan, Nováček, Nátr, Lomborg), aktuální informace z celého světa o nebezpečí klimatických změn a jejich potenciálních environmentálních a sociálně-ekonomických důsledcích, a o možnostech přizpůsobení se těmto důsledkům nebo jejich zmírnění.

IPCC je poradní orgán OSN, který sdružuje tisíce vědců a dalších odborníků a jeho úkolem je zhodnocení nejnovějších poznatků z vědecké a technické literatury o globální změně klimatu a publikování speciálních zpráv v šestiletých intervalech o nebezpečí klimatických změn způsobených lidskou činností. IPCC z různých klimatických modelů uvádí různé scénáře růstu hladiny CO₂ v atmosféře a jeho dopadech na změnu klimatu. Během let 2013 a 2014 byly postupně zveřejněny tři části Páté hodnotící zprávy (AR5).

Dle první zveřejněné zprávy (WGI) je globální oteplování nezpochybnitelným faktem a hlavní příčinou změny klimatu jsou od 50. let 20. století lidské aktivity. Správa uvádí rozsáhlá fakta, z nichž uvádím jen část těch nejdůležitějších, která jsou i jádrem sporů odborné i laické veřejnosti a v politických kruzích:

- Dominantní příčinou změny klimatu je, od poloviny 20. století, lidská činnost. Průkaznost této teorie vzrostla od předchozí hodnotící zprávy (AR4). Vliv člověka na změnu klimatu byl zjištěn u rostoucí koncentrace skleníkových plynů v atmosféře, u oteplování atmosféry a oceánů, u redukce sněhu a ledu, u stoupání globální hladiny moře, u změn globálního koloběhu vody a u změn některých klimatických extrémů.

- Atmosférické koncentrace oxidu uhličitého (CO₂), metanu a oxidu dusného v ovzduší vzrostly na nejvyšší úroveň za posledních 800 tisíc let. Koncentrace CO₂ v atmosféře se od doby před průmyslovou revolucí zvýšila o 40 %. Hlavní příčinou zvýšení koncentrace CO₂ je spalování fosilních paliv a změny ve využívání půdy. Emise skleníkových plynů byla do roku 1970 nejvyšší v průmyslových, ekonomicky se rozvíjejících zemích; nyní je maximum v rychle se rozvíjejících oblastech rozvojového světa, kde vzniká i při výrobě zboží a služeb exportovaných poté mimo rozvojový svět. Další emise skleníkových plynů způsobí další oteplování a změny všech složek klimatického systému. Omezování změny klimatu bude vyžadovat značné a trvalé snížení emisí skleníkových plynů, jinak emise dále porostou v souladu s rostoucí populací a ekonomickým rozvojem. Jestli nedojde k rychlému snížení emisí CO₂, jeho koncentrace v atmosféře brzy přesáhne 450 ppm a do roku 2100 by mohla dosáhnout, dle různých scénářů IPCC, 750 až 1300 ppm.

- Oteplování klimatického systému je jednoznačné, a změny tohoto systému, pozorované od roku 1950, jsou bezprecedentní v průběhu desetiletí až tisíciletí. Teplota na

Zemi vzroste (dle různých scénářů) do konce 21. století o 0,3 až 4,8 °C v závislosti na množství spálených fosilních paliv. I když se rychlost oteplování ovzduší v poslední době mírně zpomalila, první desetiletí 21. století bylo nejteplejším od roku 1850. Oteplování bude pokračovat i po roce 2100 podle téměř všech scénářů.

- Globální úroveň hladiny moře stoupá. Rychlost stoupaní oceánu je od poloviny 19. století větší než průměrná rychlost v průběhu posledních dvou tisíciletí. V období 1901–2010 se průměrná globální hladina moře zvýšila o 19 centimetrů. Podle všech RCP scénářů rychlost vzestupu hladiny moře se bude zvyšovat do roku 2100 a hladina oceánů se v důsledku zvýšeného oteplování a s tím spojeným táním ledovců zvýší o 26 až 82 centimetrů. Teplota svrchní vrstvy oceánů v období 1971 až 2010 stoupla, a oteplování oceánů bude v průběhu 21. století pokračovat. Teplo bude pronikat z povrchu do hlubších vrstev oceánu a ovlivní oceánské proudění. Oceány absorbovaly asi 30 % antropogenního oxidu uhličitého, a to vedlo k jejich nebezpečnému okyselování.

- Grónská a antarktická ledovcová vrstva ztrácí v posledních dvou desetiletích na objemu, pokračuje úbytek mořského ledu v Arktidě a nadále klesá rozsah jarní sněhové pokrývky na severní polokouli

- Většina aspektů klimatických změn bude přetrvávat po dobu několik staletí i v případě, že se podaří emise CO₂ snížit. V případě neodkladného a razantního snížení emisí máme stále možnost udržet globální oteplení pod 2°C.

6.2 Globální oteplování – kdo za to může

Samotná citovaná definice změny klimatu rozlišuje mezi změnou klimatu jako následkem lidských aktivit měnících složení atmosféry, a proměnlivostí klimatu odpovídající přirozeným příčinám. O podílu lidských aktivit na změně klimatu neexistuje jednotný názor mezi předními světovými vědci, politiky a ani mezi laickou veřejností.

6.2.1 Hlavní proud

Dle Páté hodnotící zprávy IPCC (AR5) je lidská činnost s 95% jistotou dominantní příčinou změny klimatu. Tento závěr, který je většinový ve vědeckých kruzích a je

podporován zejména ekologickými organizacemi a většinou politiků v čele s Alem Gorem, je však tvrdě kritizován částí odborníků, Nevládním mezinárodním panelem pro klimatické změny (NIPCC)¹² a ojediněle i vrcholnými politiky, mezi které patří i náš bývalý prezident Václav Klaus. Názorové střety mezi zastánci teorie globálního oteplování, tzv. „alarmisty“¹³, a „skeptiky“¹⁴, neboli popírači klimatických změn, jsou oblíbeným tématem médií, čímž je pak ovlivněna laická veřejnost, které se nedostává jasného názoru o hrozbách změny klimatu a podílu lidstva na této změně. Další názorovou skupinu tvoří tzv. „odkládači“, kteří sice nepochybuji, že jsou klimatické změny následkem lidských aktivit, ale argumentují, že by razantní snižování emisí CO₂ mělo za následek ekonomické škody, a že by bylo proto racionálnější investovat do výzkumu a vývoje a dát důraz na adaptační opatření.

Valná většina světových vědců považuje vědecké poznatky o klimatických změnách obsažené v hodnotících zprávách IPCC za nezpochybnitelné a vyžaduje rychlé přijetí záchranných opatření. Dle profesora Bedřicha Moldana: *„Naprostá většina světových klimatologů je jednoznačně přesvědčena o tom, že zvýšení skleníkového efektu přináší celkové globální oteplování. Někteří vědci o tom stále ještě pochybují, ale jsou ve velmi výrazné menšině.“* (MOLDAN, 2003) Profesor Moldan dále říká, že hodnotící zprávy IPCC nejde zpochybňovat: *„IPCC je unikátním spojením mezi politikou a vědou, jeho zprávy jsou nejvíce respektovaným zdrojem informací o změně klimatu po celém světě.“*

Mediálně nejznámější propagátor ekologické zodpovědnosti, americký demokrat a bývalý viceprezident USA, držitel Nobelovy ceny Albert Gore ve své knize *Země na misce vah*, poprvé vydané v USA před více než dvaceti lety (1992) vyjadřuje zásadní názory o vlivu lidských aktivit na změny klimatu a globální oteplování, a úplně stejné názory přetrvávají v environmentálních kruzích i v současnosti. Viníkem *krize globálního oteplování* je lidská společnost, která přírodu chápe pouze jako zdroj ekonomické prosperity a svým jednáním ohrožuje rovnováhu přírody či jejích součástí.

¹² NIPCC je mezinárodní uskupení vědců, kteří nesouhlasí s metodami práce klimatického výzkumu OSN

¹³ „alarmisty“ jsou označováni lidé, kteří v probíhajících klimatických změnách vidí předzvěst blížící se katastrofy a za viníka označují člověka

¹⁴ „skeptici“ (nebo také kacíři, popírači) jsou lidé, kteří nevěří katastrofickým scénářům, ani tomu, že by měl člověk na klimatické změny zásadní vliv

„Každý den saháme hlouběji do zásobárny přírodního bohatství, využíváme větší množství zdrojů a tvoříme přitom více odpadů všeho druhu.“ (GORE, 1994)

Takové nešetrné lidské jednání, které vede ke globálnímu znečišťování, podle Gorea *„ohrožuje nejen naši kvalitu života, ale mohlo by poškodit samu podstatu života.“* Gore vnímá ekologickou hrozbu jako reálnou, zřetelnou a globální a varuje před možnými následky: *„Pokud nepřistoupíme k činům, pak krize globálního oteplování způsobí ohromné, a dokonce nenapravitelné škody. Přitom se jí dá zabránit, pokud budeme jednat včas, moudře a odvážně.“ (GORE, 1994)*

Al Gore je přesvědčený, že klimatické změny přímo souvisí s emisemi CO₂, metanu a dalších plynů do atmosféry jako produktem lidské činnosti, a kritizuje část společnosti, která tuto situaci přehlíží a ignoruje důkazy, jež jsou dle jeho názoru nezpochybnitelné. Začátek 21. století bere jako výzvu k záchraně planety: *„V prvním desetiletí tohoto nového století, musíme učinit naléhavé kroky k zastavení globálního oteplování.“ (GORE, 1994)*

Možným nástrojem řešení problému globálního oteplování by, dle Gora, mohl být nový globální „Marshallův plán“: *„plán, jenž bude kombinací rozsáhlé, dlouhodobé a přesně zaměřené finanční pomoci rozvojovým zemím, velkého úsilí o objevování nových technologií potřebných pro udržitelný ekonomický rozvoj a jejich předávání třetímu světu, celosvětové strategie ke stabilizaci světové populace a závazných rozhodnutí průmyslových států o urychlení jejich vlastního přechodu k ekologicky zodpovědnému způsobu života.“ (GORE, 1994)*

Gore předpokládá, že se nákladů realizace plánu ujmou nejsilnější státy světa, především pak USA, státy EU a Japonsko. Aby tento nový Globální Marshallův plán bylo možno úspěšně uskutečnit, je nutné klást *„důraz na spolupráci – jak regionální tak globální – a současně nutnost na plné respektování integrity jednotlivých států“* a vyjednat mezinárodní dohody *„které stanoví celosvětově platné normy přijatelného jednání.“* Jednotlivé státy by k takovým dohodám sice přistupovaly dobrovolně, ale obsahem dohod musí být *„nejen stimulační prvky, ale i právoplatné tresty za případné nedodržování.“ (GORE, 1994)*

Gore sice respektuje úlohu OSN, ale také uvažuje o zřízení nového celosvětového orgánu – Rady ochrany. Na závěr, a k tomu je nutné připomenout, že se jedná o výzvu z roku 1992 (rok vydání knihy), Gore navrhuje: „*Je rovněž nezbytné navrhnout účinná opatření, která jsou politicky průchodná už dnes, ještě před očekávaným velkým posunem veřejného mínění o životním prostředí planety, a mohou být rychle vystupňována, až se poznání krize rozšíří a umožní tak realizaci radikálnějších opatření.*“ (GORE, 1994)

Než se začnu věnovat názorům odpůrců environmentalistické teorie globálního oteplování, která přisuzuje vinu antropogennímu faktoru, tak kvůli větší přehlednosti nejprve uvedu základní postoj tzv. environmentalistů ke globálnímu oteplování: globální oteplování je nezpochybnitelné, existuje vědecký konsenzus o jeho příčinách, hlavním viníkem je lidská činnost, která zvyšuje koncentraci CO₂ v atmosféře, a „pochybovači“ globálního oteplování manipulují s vědecky prokázanými důkazy a jsou financovány nadnárodními (většinou průmyslovými a těžebními) společnostmi. Následky globálního oteplování mohou být fatální pro lidstvo i pro celou planetu a jedinou cestou je zavedení pevných pravidel, nejlépe silným mezinárodním orgánem financovaným bohatými státy, který bude dbát na dodržování těchto pravidel a trestat jejich nedodržování. Tento názor je v dnešní společnosti sice většinový, ale určitě není jediný. Odpůrci tohoto názoru mají úplně jiný pohled na problém globálního oteplování. Zpochybňují, že za změny klimatu může člověk, bagatelizují vliv CO₂ na zvyšování teploty a omezování emisí CO₂ pokládají za zbytečné, ba přímo škodlivé. Vytýkají IPCC specifický obsah jednotlivých zpráv, procedury při přípravách těchto zpráv, manipulování s nepodloženými důkazy a ignorování připomínek a námitek směřujících k vydaným zprávám.

6.2.2 Proti proudu

V další části budu analyzovat texty autorů, kteří svými názory na klimatické změny a globální oteplování jdou proti hlavnímu proudu reprezentovanému IPCC.

Bjorn Lomborg, dánský statistik a politolog, je jednou z nejvýraznějších postav současného světového antienvironmentalismu. Jeho kontroverzní kniha s názvem *Skeptický ekolog*, vydaná v roce 1998, vyvolala bouřlivé reakce ekologických hnutí a odborné veřejnosti a dosáhla obrovského mediálního zájmu. Podnětem pro napsání knihy bylo tvrzení známého amerického ekonoma Juliana Simona, že většina našich názorů na životní

prostředí není založena na faktech, ale na špatných statistikách. Levicově a ekologicky založený Lomborg poté začal analyzovat ekologická data a překvapeně přišel na to, že pesimistické scénáře většiny odborné veřejnosti a ekologických kruhů nejsou podpořeny žádnými průkaznými daty. Výsledkem byla obsáhlá knížka s širokým tematickým záběrem, která, s použitím vládních statistik a oficiálních čísel OSN, Světové banky a dalších globálních institucí (množství tabulek, grafů, citací a poznámek) zpochybňuje konvenční postoje o skutečném stavu světa a vyvrací je. (LOMBORG, 2006)

Václav Klaus, světoznámý ekonom a bývalý prezident České republiky, vydal v roce 2007 knihu s názvem *Modrá, nikoli zelená planeta*, v níž předkládá své, mezi vrcholnými politiky ale ojedinělé, názory na problematiku klimatických změn a globální oteplování. (KLAUS, 2007) Ústředním tématem knihy je otázka „*Co je ohroženo: klima, nebo svoboda?*“ V roce 2009 vydal Klaus další knihu pod názvem *Modrá planeta v ohrožení*, která je souborem textů autora a která podle samotného autora „*není věnována klimatologii, ale spíše ideologii environmentalismu pohledem ekonoma (a politika). Je více o lidské svobodě a lidské prosperitě, resp. o jejich ohrožení nebezpečnými environmentalistickými ambicemi, než o vývoji průměrné teploty na Zemi.*“ (KLAUS, 2009)

Burt Rutan, americký inženýr, který se proslavil svým designem letounu Voyager a který o sobě říká, že strávil 45 let analyzováním dat, jejich výkladem a prezentací, představil v roce 2010 klimaskeptickou přednášku *An Engineer's Critique of Global Warming* „*Science*“.¹⁵ (RUTAN, 2011) V této přednášce, i pro klimatologického laika, za kterého se považují, srozumitelným způsobem shrnul všechny zásadní klimatologické problémy do jednoduššího celku. Uvedenou přednášku, která je dostupná na internetu i s prezentací, jsem si vybrala proto, že prezentováním faktů, přesvědčivostí a především geniální jednoduchostí prezentace daleko převyšuje všechny texty klimaskeptiků, které jsem měla možnost přečíst. Na rozdíl od Lomborga, jenž používá stejná fakta i argumenty, ale v mnohem větším rozsahu, a jehož kniha má mnohem větší záběr témat, přednáška Burta Rutana se zabývá výhradně prezentací a zhodnocením klimatických dat a faktů *inženýrským* způsobem, který bych si dovolila označit jako „zdravý selský rozum“.

¹⁵ V překladu do češtiny *Kritika „vědy“ globálního oteplování z pohledu inženýra*

I když jsou autoři rozdílného povolání, myšlenky obsažené v jejich textech mají hodně společného. Hlavním posláním jejich textů je, že katastrofické vize vědecké komunity postavené na teorii globálního oteplování, nemají reálný vědecky podložený základ. Ani jeden z uvedených autorů není klimatolog, na což se zejména odvolávají jejich odpůrci z hlavního environmentálního proudu. Jejich texty podle kritiků postrádají odborné znalosti a vědeckou reflexi, obsahují spoustu omylů, dezinterpretují data, vytrhávají čísla z kontextu a manipulují s fakty.

Bjorn Lomborg nepopírá globální oteplování: *„Není pochyb, že teplota na konci 20. století je vyšší než v řadě předchozích století. Protože však právě opouštíme malou dobu ledovou, nedá se to chápat jako jasná známka převládajícího trendu globálního oteplování.“* (LOMBORG, 2006)

Lomborg dokonce ani nepopírá podíl člověka na globálním oteplování, ale prognózy vývoje klimatu považuje za přehnané: *„Globální oteplování způsobené lidmi je realitou..., avšak prognózy klimatické změny o šest stupňů Celsia do konce tohoto století nejsou pravděpodobné.“* (LOMBORG, 2006)

Ani Burt Rutan nepopírá probíhající změny klimatu, avšak popírá jejich souvislost s lidskými aktivitami. Ve své prezentaci říká, že naše malé oteplovací/ochlazovací cykly jsou způsobeny především chaotickým uspořádáním oblačnosti/srážek a změnami ve slunečním záření, nikoli skleníkovým efektem způsobeným CO₂. (RUTAN, 2011) Podíl lidstva, které tvoří jen pouhou milióntinu biologické hmoty Země, na globálním oteplování je dle Rutana zanedbatelný. Lidstvo podle něj přispívá emisemi CO₂ k celkovému skleníkovému efektu pouze z 0,117%. (RUTAN, 2011) Rutan odmítá i stále opakovaný názor, že během posledních padesáti let došlo na Zemi k náhlému a nebezpečnému oteplení. Satelitní měření oteplení ovzduší během družicové éry podle něj neukazuje nic, co by naznačovalo hrozbě globálního oteplování. (RUTAN, 2011)

Podobný názor na globální oteplování a jeho příčiny má i Václav Klaus, který je zastáncem teorie neustálých změn klimatu: *„To čemu říkáme globální oteplování, zřejmě odstartovalo ještě před začátkem průmyslové revoluce, tedy před okamžikem hypoteticky ničivého vlivu člověka na globální klima.“* (KLAUS, 2007) Současné oteplování bere jako přirozený proces, který jsme nezavinili, ale nemůžeme mu ani zabránit, i kdybychom se

o to snažili: „*Lidstvo k oteplování přispívá, rozhodně ho ale nezpůsobuje.*“ (KLAUS, 2007)

Vliv zvýšené koncentrace CO₂ v atmosféře je také předmětem kritiky popíračů klimatických změn. Dle Václava Klause je „*v současnosti probíhající globální oteplování – probíhá-li vůbec – velmi mírné, těžko změřitelné, vysoce nepravidelné a bez jakékoliv bezprostřední souvislosti s vývojem emisí CO₂.*“ (KLAUS, 2009) Klaus se v předmluvě své knihy *Modrá planeta v ohrožení* ztotožňuje s názorem australského geologa Iana Plimera, který dle Klause „*odmítá nevědeckou myšlenku, že je možné výklad klimatických změn redukovat na jednu proměnnou veličinu (oxid uhličitý), odmítá, že existuje pevný vztah mezi měřenou teplotou a emisemi CO₂ a zejména odmítá téměř náboženskou víru, že klimatické změny zastavíme redukováním těchto emisí.*“ (KLAUS, 2009)

Dle Lomborga znečištění ovzduší není novodobý problém, ale problém, s nímž se lidstvo potýká už tisíce let: „*Znečištění ovzduší olovem se dá vysledovat až do doby před 6 000 lety.*“ (LOMBORG, 2006) Vliv CO₂ na oteplování Lomborg zkoumá podle grafů a studia klimatických modelů a dochází k závěru, že „*klimatické modely nadhodnocují skutečné oteplování. To naznačuje, že odhady oteplování kvůli CO₂ je nutné snížit.*“ (LOMBORG, 2006)

Burt Rutan si pokládá otázku, jestli lidstvem produkované emise CO₂ způsobují oteplení vlivem skleníkového efektu. Následným prozkoumáním vědeckých grafů inženýrskou metodou dochází k závěru, že takové tvrzení není podepřeno daty a že neexistují důkazy, že jsou emise CO₂ hlavní příčinou současného globálního oteplování. Rutan nepopírá, že atmosférické množství CO₂ vzrostlo o 20% během posledních padesáti let a že takový nárůst je zčásti vyvolán i lidskými činnostmi. Zvýšení koncentrace CO₂ v atmosféře Rutan však vůbec nepovažuje za nebezpečné, neboť CO₂ byl v minulosti již na 18 krát vyšší úrovni než dnes, a byla to doba největší diversifikace života. Z toho tedy plyne, že zvýšení jsou prospěšná. (RUTAN, 2011) Rutan uvádí pozitivní efekty většího množství CO₂ v atmosféře, například že zemědělská produkce vzrostla v průměru o 34% v rozmezí let 1990 – 2004, přičemž většina tohoto přírůstku byla způsobena větším množstvím CO₂ v atmosféře, dále také, že rostliny potřebují méně vody, s vyšším množstvím CO₂. (RUTAN, 2011) Dle Rutana by, při současném tempu uvolňování emisí, koncentrace

CO₂ v atmosféře dosáhla přibližně za 1000 let „optimální“ úrovně pro rostliny a živočichy. Globální teplotu nad úroveň danou přirozeným oteplením by příliš nezvýšilo ani okamžité spálení veškerých zásob fosilního paliva, a ani nedisponujeme takovými zásobami fosilního paliva, abychom se k nějaké nebezpečné úrovni CO₂ v atmosféře mohli alespoň přiblížit. Katastrofální by byl naopak pokles CO₂ na polovinu současné koncentrace. (RUTAN, 2011)

Citovaní autoři mají i téměř jednotný stav ohledně současné vědy, nebývale se shodují ohledně obsahu jednotlivých zpráv IPCC, kritizují metody použité k jejich vypracování a poukazují na manipulování s nepodloženými důkazy.

Dle Václava Klause: *„Hrozba spojená s hypotetickým budoucím globálním oteplováním vychází výlučně z velmi spekulativních prognóz, nikoli z vědecky ověřené minulé zkušenosti a z rozpoznání jejích trendů a tendencí. Tyto prognózy vycházejí z relativně krátkých časových řad relevantních proměnných a z prognostických modelů, které se neukázaly být dostatečně spolehlivými při objasnění vývoje v minulosti.“* (KLAUS, 2009) Klaus zpochybňuje i argument environmentalistů, že existuje jakýsi „vědecký konsensus“ ohledně globálního oteplování, a jako příklad uvádí, že sice 2500 vědců seskupených kolem OSN organizovaného mezivládního panelu IPCC považuje globální oteplování za jev způsobený člověkem, ale například 4 000 vědců podepsaných pod tzv. Heidelberským apelem¹⁶ říká pravý opak. O existenci „vědeckého konsensu“ má Klaus jasno: *„Ať je to, jak je to, žádný konsensus v této věci neexistuje, a i kdyby existoval, nebyl by důkazem.“* (KLAUS, 2009) Úplně stejný názor na „vědecký konsensus“ má i Burt Rutan, který uvádí přehledný graf, z něž se dá vyčíst, že se na vypracování zprávy IPCC sice podílelo 2500 vědců, ale že se zpracování a schvalování závěrů zprávy zúčastnila jen nepatrná skupina vědců. Rutan se, jako inženýr a odborník na zpracování dat, zaměřuje na vědecké metody použité pro vypracování zpráv IPCC. Zastává názor, že jsou „alarmistické“ zprávy IPCC založeny na zavádějícím užívání vědy, používají bezpočet nesourodých teplotních měření často nepřesných teplotních senzorů, nebo řadu náhradních teplotních dat, ze kterých je nemožné získat přesnou a správnou dlouhodobou předpověď klimatických změn; jinými slovy: neexistují spolehlivá měření teplot povrchu,

¹⁶ Heidelberský apel, protestující proti „iracionální ideologii, pseudovědeckým argumentům a falešným datům“ dosud podepsalo 4 000 vědců, z toho 72 nositelů Nobelových cen

kteřá by potvrzovala globální oteplení ve 20. století. Rutan považuje za nejpřesnější satelitní data, protože měří celou planetu, a tato data dokazují, že teplotní trend je stejný jako průměrný trend za celé 19. Století. Z toho pak vyplývá, že vysoká produkce emisí nesouvisí s trendem přirozeného globálního oteplování. (RUTAN, 2011) Dle Rutana jediné „důkazy“, že lidstvo způsobuje globální oteplování, *pochází z počítačových modelů, přičemž tvůrci těchto modelů mohou nastavením parametrů modelu dokázat cokoli, co chtějí.* (RUTAN, 2011)

Tento názor sdílí i Lomborg, který odkazuje na čestné přiznání jedné z modelovacích skupin IPCC, že scénáře IPCC jsou „*pokusem o vyprávění příběhů za pomoci počítačů*“. (LOMBORG, 2006) Poukazuje i na to, že jeho závěry jsou založeny na stejných podkladech, na nichž jsou založeny i závěry environmentalistů: „*Lidé se často ptají, kde jsou ta čísla, která používají „jiní“, jiná čísla však neexistují. Údaje v této knize jsou oficiálními daty, která používá každý.*“ (LOMBORG, 2006)

Názor na environmentální vidění světa mají citovaní autoři naprosto identický. V předmluvě své knihy nás Lomborg seznamuje s její klíčovou myšlenkou, která zní: „*nesmíme nechat ekologické organizace, podnikatelská lobby a média, aby nám jen tak předkládaly své pravdy a určovaly priority. V debatě o životním prostředí bychom měli naopak usilovat o pečlivou demokratickou kontrolu tím, že budeme znát skutečný stav.*“ (LOMBORG, 2006) Lomborg rétoriku environmentalistů na současný stav světa zjednodušeně pojmenovává „*Litanií nářků nad neustále se zhoršujícím životním prostředím*“. V první části své knihy věnované právě Litanii obviňuje ekologické organizace za šíření poplašných zpráv, a to s jediným cílem, aby si udržely finanční zdroje sponzorů svých aktivit, a média, která jim asistují a manipulují veřejným míněním. Dle Lomborga: „*Celá Litanie je založena na mýtech, a nic na tom nemění ani to, že řadu těchto báhorek propagují lidé, kteří to myslí dobře.*“ (LOMBORG, 2006)

Dle Rutana lidmi zaviněné globální oteplování už skončilo, existovalo totiž pouze v hlavách o granty usilujících vědců a akademiků, ve sledovanostech posedlých médiích a u prospěchářských eko/politických aktivistů. (RUTAN, 2011)

Dle Klause: „*Současná debata o globálním oteplování není vědeckým sporem v oboru klimatologie.*“ (KLAUS, 2009) Globální oteplování je jen zástupným tématem:

„Ukazuje se totiž, že soudobý střet o lidskou svobodu začíná být veden právě pomocí těchto témat.“ (KLAUS, 2007) Dle Klause se jedná o „střet mezi environmentalisty, neliberálními politiky, byrokraty mezinárodních organizací, nezodpovědnými novináři, některými ekonomy a dalšími vědci, kteří se snaží změnit nás (nikoli klima) a těmi, kteří věří ve svobodu, trh, lidskou vynalézavost a technologický pokrok.“ (KLAUS, 2009) Problematika globálního oteplování není, dle Klause, dostatečně diskutována, jelikož zastánci environmentální teorie globálního oteplování nepřipouští žádnou diskuzi. Mediální interpretace problému globálního oteplování je zkreslená a preferuje katastrofické scénáře: „Lidé slepě věří závěrům IPCC i přes nesporný fakt, že od počátku byl IPCC politickým, nikoliv vědeckým projektem.“ (KLAUS, 2009) Katastrofické scénáře postrádají racionální uvažování, ale přitahují více peněz a živí spoustu lidí, média a zájmové skupiny. Mediálně řízená hysterie nutí politiky přijímat opatření, která jsou finančně nákladná, radikálně posilují funkci státu a omezují lidskou svobodu. Dle Klause: „Teorie globálního oteplování a hypotéza o jeho příčinách, která je dnes masově rozšiřována, je možná špatná, možná i bezcenná, ale v každém případě je velmi nebezpečná.“ (KLAUS, 2007)

V této části své práce jsem se snažila přiblížit názorový střet dvou nesmiřitelných skupin ohledně interpretace hrozby globálního oteplování a podílu lidstva na této hrozbě. V další části se budu věnovat jejich pohledy na možné důsledky globálního oteplování a na opatření, která by vedla k jejich zmírnění.

6.3 Dopady globálního oteplování a možnosti jejich zmírnění

6.3.1 Hrozba žádá opatření

Globální oteplování a změna klimatu jsou, bez ohledu na to, co je způsobilo, realitou, a jejich dopad na lidstvo i mimolidský svět je již teď znatelný, a s postupem času bude dále růst. Dle Pavla Nováčka, který patří mezi stoupence „většinového“ vědeckého názoru, mezi očekávané důsledky klimatických změn patří: zvyšování hladiny moří a oceánů, nárůst pouští, nepravidelný nástup ročních období, ústup ledovců, migrace lidí i ostatních živočišných a rostlinných druhů, větší výskyt větrných bouří a tornád, zesílení jevu El Niño, zhoršená dostupnost sladké vody, změna směru či zastavení mořských proudů,

negativní dopad na přírodní ekosystémy, negativní dopad na zemědělství a zásobování potravinami, negativní dopad na lidské zdraví. Pozitivní efekty globálního oteplování budou dle většiny vědců spíše ojedinělé.

Mezivládní panel pro změnu klimatu (IPCC) vydal v roce 2014, po první zprávě (WGI AR5) věnované příčinám globálního oteplování, druhou (WGII AR5) a třetí (WGIII AR5) zprávu zaměřené na důsledky globálního oteplování a jejich řešení. Dle zveřejněných zpráv globální oteplování a s ním spojené klimatické změny představují vážnou hrozbu pro celou planetu. Dopad klimatických změn na přírodní a lidské systémy na všech kontinentech a napříč oceány je v posledních desetiletích nezpochybnitelný. Příkladem jsou větší teplotní extrémy, silné lijáky, okyselování oceánů a růst jejich hladiny.

Klimatických výkyvů bude přibývat a jejich dopady budou velké a nevratné. Dotknou se nejdříve zvířat a rostlin a poté i člověka. Vyhnutí hrozí velké části suchozemských a sladkovodních druhů v případě, že se nedokážou dostatečně rychle přizpůsobit očekávané změně klimatu v průběhu 21. století a později. Šíření invazivních druhů zesílí. V důsledku zvýšených teplot a sucha se očekává zvýšená úmrtnost stromů a odumírání lesů v mnoha regionech. Změna klimatu o 2°C a více nad úroveň z konce 20. století bude mít negativní dopad na produkci většiny plodin (pšenice, rýže a kukuřice) v tropických a mírných oblastech. Důsledkem očekávaného oteplování a okyselování oceánů bude i snížení mořské biodiverzity v tropických a okrajových mořích a globální rozšíření mořských druhů do vyšších zeměpisných šířek. Očekávaný vzestup hladiny moře v průběhu 21. století přinese zatopení, pobřežní záplavy a eroze pobřeží a ohrožení pobřežních ekosystémů. Velkým problémům v důsledku zvýšení hladiny moře budou vystaveny malé ostrovní státy a některé rozvojové země s nízkou nadmořskou výškou.

Podle IPCC velkým problémem budoucnosti se stane voda. Změna klimatu v 21. století bude mít za následek snížení obnovitelné povrchové vody a podzemní vody, zejména v nejsušších subtropických oblastech, a naopak jinde bude přibývat vydatných dešťů a záplav. Propast mezi těmito oblastmi se zřejmě bude prohlubovat. Klimatické změny budou mít za následek i snížení kvality vody a nedostatek pitné vody.

IPCC předpokládá, že důsledkem změny klimatu v průběhu 21. století bude i zvýšení vysídlování a migrace obyvatelstva a nárůst rizika násilných konfliktů, občanských válek a meziskupinového násilí. Dopadem klimatických změn může být zpomalen ekonomický růst, hrozí nárůst chudoby a zpomalení jejího snižování a narušení potravinové bezpečnosti. Dle šéfa IPCC Rajendraa Pachauriho „*na planetě nebude nikdo, koho by se důsledky klimatických změn nedotkly*“. (Aktuálně.cz, 2014)

Ve třetí části AR5 (WGIII), která je zaměřena na snižování vlivu člověka na klima, IPCC uvádí, že je pro zmírnění následků (mitigace) klimatických změn nutná mezinárodní spolupráce a sdílení nákladů i přínosů. Nutnou součástí mitigace musí být její ekonomické ohodnocení. Roční náklady na adaptace a mitigace IPCC odhaduje na 343 až 385 mld. USD. Ve zprávě je požadován rychlejší a rozsáhlejší postup proti produkci skleníkových plynů jako viníků globálního oteplování, snížení spotřeby energie změnou chování, životního stylu a kultury života, přechod od fosilních paliv k nízkouhlíkové energetice a zvýšení podílu obnovitelných zdrojů na výrobě energie. IPCC ve zprávě pozitivně hodnotí systém emisního obchodování a daňovou politiku zaměřenou na snížení spotřeby energie nebo produkce emisí.

Omezení oteplování na dolní rozsah daný ve zprávě IPCC nutně vyžaduje rychlé přijetí politických opatření, která omezí emise skleníkových plynů. Emise CO₂ rostou v posledním desetiletí rychleji než dříve, a na základě závazků přijatých na konferenci v Cancúnu, je očekáván růst teplot do roku 2100 v rozmezí 3,7 až 4,8°C. Omezení růstu globálního oteplení na úrovni 2°C by vyžadovalo snížení růstu spotřeby v průběhu 21. století o 0,06 (0,04 – 0,14) procentních bodů za rok.

Zpráva IPCC v podstatě potvrzuje názor environmentalistů, že dopady globálního oteplování mohou mít katastrofální následky pro život na planetě a že je nutné dodržovat princip předběžného opatření a prosadit závazné mezinárodní politické dohody, pomocí nichž se dosáhne snížení emisí skleníkových plynů a především CO₂.

6.3.2 Hrozba hrozbou není

Naprosto opačný názor zastávají odpůrci teorie globálního oteplování. I když připouští existenci globálního oteplování a klimatických změn, důsledky globálního oteplování minimalizují nebo je považují za přínosné. Nesouhlasí především s tím, že by

proti jeho příčinám měla být přijímána jakákoliv opatření, kvůli jejich finanční náročnosti, a preferují a podporují schopnost lidí přizpůsobit se klimatickým změnám.

Dle Burta Rutana ani dvojnásobek současného oteplování během příštích 200 let nezvýší úmrtnost, ani množství živelných katastrof. (RUTAN, 2011) Navýšení koncentrace CO₂ v atmosféře naopak zachrání desítky milionů lidských životů, protože prospěje růstu rostlin a zvýšení sklizní a umožní pěstování rostlin v málo obydlených vyšších zeměpisných šířkách. Podobný názor sdílí i B. Lomborg, který předpokládá, že více CO₂ v atmosféře přinese zvýšení zemědělské úrody o 30%. Lomborg považuje většinu předpokládaných důsledků globálního oteplování, dle scénářů IPCC, za zveličené a odhaduje, že škody budou mnohem nižší. Lomborg ale vidí „*velký relativní rozdíl mezi dopady globálního oteplování na průmyslový svět a na svět rozvojový.*“ (LOMBORG, 2006) Zvýšení teploty bude mít pro rozvojové země celkově negativní dopad, pokud se jim nepodaří do poloviny století zvýšit hospodářský rozvoj. V. Klaus zdůrazňuje, že jsou negativní důsledky klimatických změn nadhodnoceny a že oteplení může mít i pozitivní dopady: „*ohromné části Země – dosud neobydlené kvůli drsnému, studenému klimatu – by se mohly stát úrodnými oblastmi, kde budou moci žít miliony lidí.*“ (KLAUS, 2009)

Dle „klimaskeptiků“ omezení emisí CO₂ do atmosféry nebude mít téměř žádný vliv na globální oteplování, bude finančně náročné a nejvíc poškodí chudé. Omezení spotřeby energie je, dle Rutana, možné dosáhnout pomocí zdanění nebo poplatků, ale snížení spotřeby energie nemůže významně ovlivnit klima. Jako příklad uvádí, že by omezení spotřeby CO₂ o 83% mělo téměř nulový efekt na růst globálních teplot. Rutan je přesvědčen, že ekonomika s omezenou spotřebou energie nedokáže zajistit financování vývoje nových zdrojů energie nebo nutných adaptačních opatření. Regulace spotřeby energie by nejvýše poškodilo chudé státy, které by zůstaly závislými na bohatých. (RUTAN, 2011)

B. Lomborg uznává, že hnacími silami emisí CO₂ jsou celková spotřeba energie a podíl energie vyráběné z fosilních paliv, a předpokládá, že emise CO₂ budou ovlivněny zlepšováním energetické efektivity a mírou zlevňování obnovitelných zdrojů, což dle Lomborga scénáře IPCC dostatečně nezohledňují. Podle Lomborga technický pokrok umožní v blízké budoucnosti snížení emisí CO₂ i bez politických zásahů a omezování

uhlíkových emisí daněmi, kvótami či zákazy povede k jejich snižování, ale za cenu nižšího hospodářského růstu (1 – 2 % ročního HDP). Lomborg proto preferuje, stejně jako Rutan, zvýšený přísun peněz na výzkum a vývoj obnovitelných zdrojů: „...musíme zajistit, aby slunce, vítr a fúze se díky dostatečnému přílivu financí na výzkum staly do poloviny století plně konkurenceschopnými zdroji energie. To bude stát mnohem méně a růst teploty bude zároveň v takovém případě nižší.“ (LOMBORG, 2006) Václav Klaus také klade důraz na technický pokrok a očekává, že „technické změny budou daleko větší než jakékoliv představitelné změny klimatu.“ (KLAUS, 2009) Klaus jako liberální ekonom je rozhodně proti jakékoliv regulaci spotřeby. Dle Klause: „Žádný zásah vlády nemůže zastavit to, aby se svět a příroda měnily.“ (KLAUS, 2009) Klaus argumentuje, že by politické přijetí maximalistických požadavků environmentalistů vůči ekonomickému růstu mělo ničivé dopady na národní ekonomiky a v konečném důsledku by mělo negativní dopad i na environmentální zájmy. Přirozený ekonomický vývoj společnosti jediný může pomoci v boji proti změnám klimatu. Environmentalistické návrhy jsou dle Klause zvláště škodlivé pro rozvojové země, které se nebudou schopné vypořádat s limity a technologickými standardy a jejich výrobky se kvůli tomu nedostanou na vyspělé trhy. Výsledkem by byla o to větší propast mezi rozvojovým a vyspělým světem, a proto je morální povinností vyspělých zemí nezavádět programy tohoto typu. (KLAUS, 2009)

Klaus popírá environmentalistický názor, že zvyšování bohatství vede ke zhoršování životního prostředí. Je naopak přesvědčen, že ekonomický růst a zvyšování bohatství má příznivý dopad na životní prostředí, a důkazem je, že se se zlepšováním životního prostředí začalo nejprve v nejbohatších státech a postupně se přesouvalo do dalších zemí. (KLAUS, 2009) Jeho názor je shodný s Lomborgovým, jenž uvádí, že se životní prostředí v rozvojových zemích zlepšilo, jakmile zde lidé zbohatnou: „Není žádný důvod předpokládat, že tentýž vývoj se neodehraje v rozvojovém světě, který stojí před vážnými ekologickými problémy, srovnatelnými s těmi, které jsme my prožívali před 50 či 80 lety.“ (LOMBORG, 2006) Lomborg odhaduje roční náklady globálního oteplování na zhruba 1,5 – 2 % HDP a pozastavuje se nad tím, že jsou náklady nerovnoměrně rozděleny mezi průmyslové a rozvojové země. Lomborg se důkladně zabývá analýzou a porovnáním nákladů globálního oteplování a nákladů razantního snížení emisí CO₂ a dochází k jednoznačnému závěru: „Intuice říká, že s takto nákladným globálním oteplováním musíme udělat něco radikálního. Ekonomické analýzy však ukazují, že by bylo daleko

dražší razantně snížit emise CO₂, než platit náklady adaptace na zvýšenou teplotu.“ (LOMBORG, 2006) Dle Klause jsou *„adaptace, lidská přizpůsobivost, technologický pokrok a trhy dostatečným řešením.“* (KLAUS, 2009) Klaus je přesvědčen, že debata o změnách klimatu je debatou o lidské svobodě. Environmentální ideologie, která prosazuje regulace, reglementace a řízení společnosti a hospodářství je dle Klause větší hrozbou pro lidstvo než globální oteplování: *„Ohrožena je svoboda, dnes dominantní společenský a hospodářský řád, dnešní civilizace, dnešní prosperita rozvinutých zemí a dnešní šance rozvojových zemí podobnou úroveň prosperity dosáhnout.“* (KLAUS, 2009) Lomborgův názor je téměř identický: *„Diskuse o globálním oteplování není jen otázkou volby optimální cesty lidstva, ale má mnohem hlubší politické kořeny. Ty se dotýkají toho, jakou podobu budoucí společnosti bychom si přáli.“* (LOMBORG, 2006)

6.3.3 (Ne)objektivní média

Globální oteplování, možné katastrofické dopady a nutnost neprodleně jednat pro záchranu lidstva se staly horkým a výnosným tématem pro média. Média vždy byla někým ovlivněna, a to i veřejná a nezávislá média, ale pro většinu lidí byla a pořád jsou „objektivním“ a často i jediným zdrojem informací. Jejich vliv na člověka a společnost stále stoupá. Dnešní doba je chaotická a pro obyčejné lidi není čas prozkoumávat fakta nebo pátrat po jiných názorech. Moc médií je v dnešním světě obrovská, jejich schopnost ovlivňovat veřejné mínění stoupá s technickými vymoženostmi informačních technologií. Představa o světě, taková, jakou nám prezentují média, ovlivňuje i naše vidění světa, jeho problémů a priorit. Pro průměrného čtenáře nebo diváka je čím dál složitější oddělit reálná fakta od pouhých názorů. Zkreslování informací a mystifikace veřejnosti vytváří fiktivní realitu a stanoviska prezentovaná médií společnost časem přijímá jako obecně platná a správná.

Média a jejich vliv na společnost nejsou námětem mé bakalářské práce, ale při jejím zpracování jsem nabyla dojmu, že způsob a obsah mediálního informování o globálním oteplování usiluje o vytvoření jednotného, otázka však je, jestli správného, názoru společnosti na dané téma. O důvodu, proč to tak je, bych mohla pouze spekulovat, ale faktem je, že média zřetelně preferují některé hodnoty, postoje a představy na úkor jiných. Vliv člověka na klimatické změny je prezentován médií jako nezpochybnitelný fakt, i když objektivně jde pouze o hypotézu, která sice je opřena o „vědecký konsenzus“, ale nemusí

být správná. Opačné názory, tedy že vliv člověka na změny klimatu je jen velmi malý a že za změnou klimatu stojí planetární síly, které nemůžeme ovlivnit, jsou médií ignorovány nebo dokonce zesměšňovány.

Pozoruhodný je i způsob prezentace klimatických změn a globálního oteplování. Při sběru informací pro bakalářskou práci jsem pravidelně narážela na senzační, katastrofické titulky článků věnovaných globálnímu oteplování. Namátkou uvedu jen několik: „*Globální oteplování už nejde zastavit, tvrdí vědec*“, „*Čtyři jezdci apokalypsy přijeli do Kodaně*“, „*Hladina stoupá: Vyplavení mrtví na Marshallových ostrovech*“, „*Ohrožené šelmy: Medvědům mizí led pod nohama*“, „*To je rachot: Kolaps ledovce o rozloze Manhattanu*“. Při zkoumání obsahu článků s podobnými titulky jsem ale zjistila, že samotný obsah už zdaleka nevyznívá tak hrozivě, jak titulky napovídají. Dále také že obsah článků odvolávajících se na různé vědecké výzkumy vůbec neodpovídá závěrům těchto výzkumů nebo tyto závěry značně zkresluje. Účel je však splněn: mediální konzument (čtenář) byl nalákan k přečtení a dostal zkreslený obrázek světa, který může vést ke změně jeho názoru na danou problematiku. Dle B. Rutana zpravodajská média a přírodovědné časopisy často informují, že „globální oteplování je horší než předpovědi“. V naprosté většině případů se ale podle Rutana pletou. (RUTAN, 2011)

Neseriózní a jednostranný postoj médií vidím i v absenci veřejných debat o příčinách změn klimatu a jejich dopadech. Aby veřejnost měla možnost udělat si racionální názor na dané téma, musí mít možnost poslechnout si argumenty a informace od obou stran, a to nejlépe při veřejných debatách zástupců opačných názorů. Takových debat je však, v kontextu závažnosti problému globálního oteplování, zoufale málo, a to i ve veřejných médiích. Přitom se právě ve veřejných médiích neustále vedou debaty i o marginálních problémech, k nimž jsou přizváni i lidé z okrajů názorového spektra.

Další problém vidím v tom, že média soustavně informují o katastrofálních dopadech, které mohou přinést změny klimatu v případě, že se nedosáhne globální dohody o snížení emisí CO₂ v atmosféře, ale vůbec, nebo nedostatečně informují, jaké dopady může mít přijetí takové dohody. Snížení emisí CO₂ určitě bude mít negativní dopad na hospodářský růst a tím se dotkne i příjmů, nezaměstnanosti, sociální péče, zdravotnictví, důchodového účtu apod. Toto už jsou témata, která přitahují zájem laické veřejnosti a mohou ovlivnit její názory na řešení problému globálního oteplování. Přinejmenším by

bylo vhodné seznámit veřejnost nejen s klady, ale i se zápory chystaných opatření, protože jejich zamlčování nebo přecházení může v budoucnu vyvolat odpor ke zvoleným řešením.

Na roli médií upozorňuje i B. Lomborg, který je považuje za klíčová při šíření informací, protože se jedinec ve složitém světě nemůže primárně spoléhat na vlastní zkušenost. Lomborg kritizuje způsob, jakým média zprávy podávají, a konstatuje, že: „...*nás media systematicky zásobují jednostrannou verzí skutečnosti...*“ (LOMBORG, 2006) Dle Lomborga nás média dennodenně zahlcují „litanií“ nářků nad neustále se zhoršujícím životním prostředím: „*Média tak společně s dobře připravenými odděleními ekologických organizací a s vědeckým výzkumem orientovaným na problémy vytvářejí předpoklady pro silnou negativní tendenci v hodnocení stavu světa.*“ (LOMBORG, 2006) Dle V. Klause se v médiích vytváří jakési embargo na menšinový názor na globální oteplování, a že „*je téměř nemožné zveřejnit odborný článek, který se zrovna neveze na vlně globálního oteplování a změn klimatu.*“ (KLAUS, 2009) Dle Klause za to mohu politické tlaky a jako příklad uvádí slova Britského ministra životního prostředí, jenž říká, že „*stejně jako nesmí v médiích vystupovat teroristé, neměli by mít právo vystupovat ani skeptici vůči globálnímu oteplování.*“ (KLAUS, 2007)

6.4 Souhrn – Čas se krátí, výsledky se nedostavují

V předchozím textu jsem se pokusila definovat problém globálního oteplování, spolu se základními názory dvou ideových skupin o příčinách, způsobech řešení a dopadech klimatických změn. Jejich uvažování o příčinách globálního oteplování a o způsobech řešení dopadů klimatických změn přesně vyjadřuje soubor hodnot ideologií, které zastupují, environmentalismu a liberálního konzervatismu. Vyjádřila jsem se i o mediální interpretaci hrozby globálního oteplování, která dle mého názoru neodpovídá závažnosti problému.

Z uvedené analýzy vychází, že globální oteplování a klimatické změny jsou už realitou, kterou nikdo nezpochybňuje, a dle poslední zprávy IPCC AR5 (2013) se dnes už dají pozorovat na všech kontinentech a ve všech státech. Mezinárodní společnost a vrcholové mezinárodní instituce už přes 25 let deklarují ochotu k řešení problému globálního oteplování, který považují za největší hrozbu současnosti. Rámcová úmluva

OSN o změně klimatu (UNFCCC), jejíž cílem je zabránit změnám klimatu způsobených lidskou činností, byla ratifikována, s několika málo výjimkami, všemi členskými státy OSN.

Dle citované poslední zprávy IPCC AR5 (2013) je z více než 95% jisté, že příčiny změn klimatu a nárůstu teplot jsou antropogenní a že jsou přímým důsledkem emisí CO₂ do atmosféry. Tento názor nebyl zpochybněn žádným státním či mezinárodním vědeckým orgánem a sdílí ho většina vědců v oboru, naprostá většina vrcholných světových politiků a velká část veřejnosti. Je dominantním názorem mezi členy a příznivci hnutí environmentalismu. Opačný, výrazně menšinový názor, sdílí kritici teorie globálního oteplování, a nejvíce je prosazován zastánci klasického liberalismu a neoliberalizmu. Jejich názorem je, že globální teplotní změny jsou z větší části vyvolány přírodními vlivy, a že lidské aktivity mají na změnu klimatu jen nepatrný vliv.

Modelování dalšího vývoje klimatu, podle všech scénářů IPCC, které predikují různé úrovně omezení emisí CO₂, předpokládá růst teplot v odhadovaném intervalu od 1,4 - 4,8 °C do roku 2100. Závazek omezení růstu globálního oteplování na úrovni 2°C, na němž se v Cancúnu shodli představitelé zúčastněných států, by dle odhadu IPCC vyžadoval celosvětové náklady ve výši 345 – 385 mld. USD/rok. A právě náklady a závazné dohody jsou dalším jádrem sporu mezi příznivci a odpůrci teorie globálního oteplování. Dle příznivců jsou opatření ke snížení emisí CO₂ nutná, měla by přijít co nejdřív a být částí závazné mezinárodní dohody. Opírají se o vypracované studie zabývající se ekonomickými důsledky globálního oteplování (IPCC, Sternova zpráva¹⁷, Garnautovy zprávy¹⁸), které uvádějí, že přijetí opatření ke zmírnění oteplování bude mít pro světovou ekonomii menší ekonomické důsledky než jeho ignorování. Rozdíly mezi nimi jsou jen v rozsahu snížení CO₂ a v obsahu dohod o změnách klimatu. Kritici teorie globálního oteplování tvrdí, že z omezených záznamů není možné s jistotou určit trend globální teploty, že mezistátní dohody o ochraně klimatu ohrozí lidskou svobodu, národní ekonomiky a trh, že studie, o něž se opírají zastánci opatření, obsahují velkou nejistotu v modelování ekonomických důsledků a že odhadované náklady budou mnohem vyšší, než

¹⁷ Sternova zpráva o globálním oteplování (*Stern Review of the Economics of Climate Change*) je zpráva vydaná r. 2006 britským ekonomem Nicholasem Sternem pro britskou vládu, která pojednává o vlivu klimatických změn a globálního oteplování na světové hospodářství

¹⁸ Zprávy australského ekonoma Rosse Garnauta (*Garnaut Climate Change Review*) vypracované pro australskou vládu a zabývající se ekonomickými důsledky globálního oteplování

by byly náklady na adaptaci na zvýšenou teplotu. Žádají o racionální ekonomický přístup a podporu investic do výzkumu a vývoje nových technologií, které budou schopny ovlivnit snížení množství CO₂ v atmosféře a nevyžadovaly by snižování hospodářského růstu.

Dle uvedeného je jasné, že základní problém (globální oteplování) je definován, existuje výrazný většinový názor o jeho příčinách a způsobu vyřešení a existuje také deklarovaný závazek představitelů členských států OSN ze summitu v mexickém Cancúnu o přijetí účinných preventivních opatření, která by zamezila zvýšení globální teploty do roku 2050 o více než 2°C. I navzdory uvedeným faktům se problém globálního oteplování na mezinárodní úrovni nedaří řešit a je otázkou, jestli se někdy v budoucnu podaří uzavřít účinnou a závaznou celosvětovou dohodu o změně klimatu.

O důvodech jsem se zmínila v úvodu této kapitoly, jsou jimi rozdílné názory států na „spravedlivé“ rozdělení nákladů na zmírňování následků klimatických změn a rozdílný postoj k závaznosti plnění dohodnutých opatření. Rozvojové státy zastávají názor, že by se omezení emisí CO₂ mělo týkat v největší míře bohatých států, které svého bohatství dosáhly hospodářským růstem založeným na fosilních palivech a emisích CO₂ do ovzduší, a mají obavu, že by jim drastická opatření, na nichž by se musely spolupodílet, omezila hospodářský růst a „zakonzervovala“ rozdíl mezi chudými a bohatými státy. Bedřich Moldan shledává největším problémem nezapojení Číny a Indie do celosvětového úsilí o ochranu klimatu. Dle Moldana: „*Indie má z velkých zemí největší odpor k jakýmkoli snahám o prevenci klimatické změny*“. (E15.cz, 2014) Moldan vidí možné problémy v jednotném stavu evropských států a v postoji jednotlivých států a zájmových skupin v USA k přijetí účinných preventivních opatření na záchranu klimatu.

Překážkou pro uzavření jakékoliv účinné dohody o ochraně klimatu je i současné postavení OSN jako vrcholové mezinárodní instituce, jež nedisponuje nástroji, které by jí umožnily účinně bojovat proti obstrukcím a bojkotům jednotlivých států a zájmových skupin.

Na závěr by dle mého bylo vhodné vrátit se k postojům Ala Gorea a Václava Klause. Scénář Gorea po více než 20 letech od vydání jeho knížky *Země na misce vah* je stále aktuální, ale nejspíš nepovede k jeho vizi ochrany klimatu. Důvodem je neschopnost mezinárodního společenství dohodnout se na její implementaci. Místo Goreho vize bude,

tak nějak nechtěně, uplatněn Klausův “recept na všechno“, který si na závěr dovolím citovat a který nám dává „stručnou“ odpověď na to, co s globálním oteplováním máme dělat: *„Nic, respektive nic zvláštního. Je třeba nechat probíhat spontaneitu lidského vývoje, protože jinak všechno dopadne daleko hůře. Neorganizovaný souhrnný výsledek jednání miliónů samostatně uvažujících lidí je neskonale lepší než jakékoli vědomé konstruování vývoje lidské společnosti. Každý pokus poroučet větru a dešti se zatím vždy ukázal být velmi nákladným, dlouhodobě neúčinným a navíc lidskou svobodu likvidujícím.“* (KLAUS, 2007)

7 Závěr

Cílem mé bakalářské práce bylo představit pojem udržitelný rozvoj jako nezbytnou změnu vztahu člověka k přírodě a následně hledat odpověď na otázku, jestli stávající koncepce udržitelného rozvoje má reálnou budoucnost nebo jejich naplnění zůstane jen nedosažitelným přáním osvícené lidské společnosti.

Musím uznat, že jsem si tento úkol představovala snadnějším, než se ukázal. Snažila jsem se přečíst co největší množství relevantní literatury na dané téma, sepsané uznávanými filozofy, ekology, sociology, inženýry, statistiky, politiky a dalšími, a čím více jsem četla, tím více ve mně rostly rozpaky o tom, jestli jsme na správné cestě, a pokud jsme, kráčíme-li tou cestou dostatečně rychle. Nejvíce mě, a to nemile, překvapil fakt, že většina knížek, které jsem přečetla, byla sepsána autory před více než deseti lety, a přesto se zdálo, jako by byly napsané včera. Jediné racionální vysvětlení je bohužel to, že realizace koncepce udržitelného rozvoje postrádá rychlost, kterou by jako koncept záchrany lidstva měl mít. Tento závěr mě ponoukal přečíst i různé aktuální novinové články a zprávy mezinárodních komisí o současném stavu implementace konceptu udržitelného rozvoje a vyhlídkách do budoucnosti. Můj pesimismus tím bohužel jen narostl.

Pokud jsou hrozby pro naši budoucnost tak velké, jak se shoduje odborná veřejnost a mezinárodní instituce, tak pro záchranu planety skutečně děláme příliš málo. Jestli jsou naopak hrozby jen nepodložený mýtus, tak samotný koncept udržitelného rozvoje postrádá smysl své existence. Odpověď nám může dát jen budoucnost, a mohu jen doufat, že to nebude budoucnost blízka.

Jan Keller se v rozhovoru pro Lidové noviny, v odpovědi na otázku, jak to zde bude vypadat za sto let, vyjádřil následovně: „*Sto let je strašně dlouho. Já myslím, že ty procesy, které jsou rozjeté, vyčerpávání zdrojů a klimatické změny, se týkají horizontu tak dvaceti roků. Vždycky jsem se těšil z toho, že už se katastrofy nedožiju. A teď mám strach, že se jí ještě dožiju.*“ (PLAVCOVÁ, 2003)

Upřímně přeji Janu Kellerovi, aby se katastrofy nedožil. Ani on, ani lidská rasa.

8 Seznam použitých zdrojů

8.1 Citovaná literatura

- BRUNDTLANDOVÁ, Gro Harlem. 1991.** *Naše společná budoucnost: Světová komise pro životní prostředí a rozvoj.* Praha : Academia ve spolupráci s Ministerstvem životního prostředí ČR, 1991. ISBN 80-85368-07-2.
- FARKAS, Viktor. 2013.** *Neviditelné fronty: Představ si, že je válka a nikdo si toho nevšiml.* Praha : Knižní klub, 2013. ISBN: 978-80-242-3761-9.
- FROMM, Erich. 2001.** *Mít, nebo být?* Praha : Aurora, 2001. ISBN: 80-7299-036-5.
- GORE, Al. 1994.** *Země na misce vah: Ekologie a lidský duch.* Praha : Argo, 1994. ISBN: 80-85794-21-7.
- JONAS, Hans. 1997.** *Princip odpovědnosti: pokus o etiku pro technologickou civilizaci.* Praha : Oikúmené, 1997. ISBN: 8086005062.
- KELLER, Jan. 2005.** *Až na dno blahobytu.* Praha : EarthSave CZ, 2005. ISBN: 80-903085-7-0.
- KLAUS, Václav. 2009.** *Modrá planeta v ohrožení (sborník nových textů o globálním oteplování).* Praha : Dokořán, 2009. ISBN: 978-80-7363-277-9.
- . **2007.** *Modrá, nikoli zelená planeta: co je ohroženo: klima, nebo svoboda?* Praha : Dokořán, 2007. ISBN: 978-80-7363-152-9.
- KOHÁK, Erazim. 2000.** *Zelená svatozář: kapitoly z ekologické etiky.* Praha : Sociologické nakladatelství, 2000. ISBN: 978-80-85850-86-4.
- KOLÁŘSKÝ, Rudolf a SUŠA, Oleg. 1998.** *Filosofie a současná ekologická krize.* Praha : Filosofia, 1998. ISBN: 80-7007-116-8.
- KOLÁŘSKÝ, Rudolf. 2011.** *Filosofický význam současné ekologické krize.* Praha : Filosofia, 2011. ISBN: 978-80-7007-361-2.
- LEOPOLD, Aldo. 1999.** *Obrázky z chatrče a rozmanité poznámky.* Prešov : Abies, 1999. ISBN: 8088699134.
- LIBROVÁ, Hana. 1994.** *Pestrí a zelení: Kapitoly o dobrovolné skromnosti.* Brno : Veronica, 1994. ISBN: 80-85368-18-8.
- LOMBORG, Bjorn. 2006.** *Skeptický ekolog: Jaký je skutečný stav světa?* Praha : Liberální institut, 2006. ISBN: 80-86389-42-4.
- LOVELOCK, James. 1993.** *Gaia: nový pohled na život na zemi.* Prešov : Abies, 1993. ISBN: 8088699037.
- MALTHUS, Thomas Robert. 2002.** *Esej o principu populace.* Brno : Zvláštní vydání, 2002. ISBN: 80-85436-80-9.
- MÍCHAL, Igor. 1994.** *Ekologická stabilita.* Brno: Veronica, 1994. ISBN: 80-85368-22-6.
- MOLDAN, Bedřich. 2003.** *(Ne)udržitelný rozvoj: ekologie: hrozba i naděje.* Praha : Karolinum, 2003. ISBN: 80-246-0769-7.
- . **2009.** *Podmaněná planeta.* Praha : Karolinum, 2009. ISBN: 978-80-246-1580-6.
- NAESS, Arne. 1996.** *Ekologie, pospolitost a životní styl: náčrt ekosofie.* Prešov : Abies, 1996. ISBN: 8088699096.
- NOVÁČEK, Pavel. 2011.** *Udržitelný rozvoj.* Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci, 2011. ISBN 9788024427959.
- NOVÁČEK, Pavel. 2008.** *Jaká nás čeká budoucnost? Listy.* 6, 2008.
- PLAVCOVÁ, Alena. 2003.** *Blíží se konec světa. Magazín LN.* 2003.
- SCHWEITZER, Albert. 1993.** *Nauka úcty k životu.* Praha : DharmaGaia, 1993. ISBN: 80-901225-7-4.

8.2 Citované internetové zdroje

Aktuálně.cz. 2013. OSN: Počet lidí v roce 2050 stoupne k 10 miliardám. *Aktuálně.cz*. [Online] 15. Červen 2013. [Citace: 15. Březen 2015.]

<http://zpravy.aktualne.cz/zahranici/osn-pocet-lidi-v-roce-2050-stoupne-k-10-miliardam/r~i:article:782651/>.

—, 2014. Varování před katastrofou. Nedostatek vody bude mít i Česko. *Aktuálně.cz*. [Online] 31. Březen 2014. [Citace: 15. Březen 2015.]

<http://zpravy.aktualne.cz/zahranici/varovani-pred-katastrofou-voda-bude-problem-vsech-i-cechu/r~5fda4706b8a811e38f7b002590604f2e/>.

CollectiveEvolution. 10 Pieces Of Wisdom & Quotes From Native American Elders. *Collective Evolution (CE)*. [Online] [Citace: 15. Březen 2015.] <http://www.collective-evolution.com/2015/01/08/10-pieces-of-wisdom-quotes-from-native-american-elders/>.

E15.cz. 2014. Bedřich Moldan: Klimatické změny už teď jasně vidí čeští zemědělci.

E15.cz. [Online] 2. Duben 2014. [Citace: 15. Březen 2015.] <http://nazory.euro.e15.cz/rozhovory/bedrich-moldan-klimaticke-zmeny-uz-ted-jasne-vidi-cesti-zemedelci-1074478>.

Ekolist.cz. 2014. Postřehy ke klimatickému summitu. Bylo to vůbec k něčemu? *Ekolist.cz*. [Online] 7. Říjen 2014. [Citace: 15. Březen 2015.] <http://ekolist.cz/cz/zpravodajstvi/zpravy/postrehy-ke-klimatickemu-summitu-bylo-to-vubec-k-necemu>.

—, 2012. Rio+20: Bezzubá dohoda vyvolala otázky, zda mají obří summitu OSN vůbec

smysl. *Ekolist.cz*. [Online] 26. Červen 2012. [Citace: 15. Březen 2015.]

<http://ekolist.cz/cz/zpravodajstvi/zpravy/rio-20-bezzuba-dohoda-o-udrzitelnem-rozvoji-vyvolala-otazniky-zda-maji-obri-summitu-osn-vubec-smysl>.

Euractiv.cz. 2014. Planeta se otepluje. Do horké fáze vstupují i jednání o snižování emisí. *Euractiv*. [Online] 22. Září 2014. [Citace: 15. Březen 2015.] <http://www.euractiv.cz/print-version/clanek/planeta-se-otepluje-do-horke-faze-vstupuji-i-jednani-o-snizovani-emisi-012170>.

MŽP. Rámcová úmluva OSN o změně klimatu. *Ministerstvo životního prostředí*. [Online] [Citace: 15. Březen 2015.] http://www.mzp.cz/cz/ramcova_umluva_osn_zmena_klimatu.

RUTAN, Burt. 2011. Burt Rutan on Climate Change. *Climate Change Presentations*. [Online] Leden 2011. [Cited: 15 Březen 2015.] Prezentace dostupná ve formátu pdf z webové stránky Roberta Scherera, v sekci Climate Change.

<http://rps3.com/Files/AGW/EngrCritique.AGW-Science.v4.3.pdf>.

UNIC. 2014. Klimatický summit skončil. Čeho bylo dosaženo? *Informační centrum OSN v Praze/ United Nations Information Centre Prague*. [Online] 23. Září 2014. [Citace: 15. Březen 2015.] <http://www.osn.cz/zpravodajstvi/zpravy/zprava.php?id=1944>.

WGI. Změna klimatu: Nejvýznamnější mezinárodní podklady. *Portál ČHMÚ*. [Online] [Citace: 15. Březen 2015.] Příspěvek pracovní skupiny I (WGI) dostupný ve formátu pdf.

http://portal.chmi.cz/files/portal/docs/meteo/ok/klimazmena/files/OEOK-IPCC_WGI_report_CZ-20150227.pdf

WGII. —,

http://portal.chmi.cz/files/portal/docs/meteo/ok/klimazmena/files/IPCC_WG2AR5_SPM_Approved_CZ.pdf.

WGIII. —,

http://portal.chmi.cz/files/portal/docs/meteo/ok/klimazmena/files/IPCC_WG3AR5_SPM_Approved_CZ.pdf.